

73

VZDĚLAVACÍ KNIHOVNA KATOLICKÁ

POŘÁDAJÍ:

Dr. JOSEF TUMPACH A Dr. ANT. PODLAHA.

SE SCHVÁLENÍM NEJDŮST. KNÍŽECÍHO ARCIIB. ORDINARIÁTU V PRAZE
ZE DNE 2. KVĚTNA 1896 Č. 4884.

SVAZEK LXIII.

SVAZEK LXIII.

SION A MĚSTO DAVIDOV
VE SVĚTLE NEJNOVĚJŠÍCH OBJEVŮV.

V PRAZE 1915.

- MAJITEL: CYRILLO-METHODÉJSKÁ KNIHTISKÁRNA
A NAKLADATELSTVÍ V. KOTRBA.

SION A MĚSTO DAVIDOV VE SVĚTLE NEJNOVĚJŠÍCH OBJEVŮV.

NAPSAL

Dr. JOSEF SLABÝ,

PROFESOR BOHOSLOVÍ V HRADCI KRÁLOVÉ.

V PRAZE 1915.

CYRILLO-METHODÉJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ
V. KOTRBA.

670 OVIDIUS JOGE ACT
p. 1900
p. 1900

NIHIL OBSTAT.

Dr. Jos. Tumpach,
censor.

IMPRIMATUR.

Pragae, die 26. Martii 1915, Num. 4490.

Leo Cardin. de Skrbenský.

(Psáno v Jerusaleme r. 1914.)

Již několik desíletí trvá učený spor mezi palestinology ohledně místa, na kterém stál kdysi Sion, pevnost Jebusitův.

Obhájcové tradičního Sionu opírajíce se o dvoutisícileté podání tvrdí, že jej dlužno hledati na jihozápadním vrchu Jerusalema. V tomto přesvědčení je utvrzuje výrok Písma sv., dle kteréhož za času Krista Pána byl hrob krále Davida ještě všeobecně znám: »Muži bratři, lze volně říci vám o praotci Davidovi, že zemřel a pochaben byl, a že hrob jeho jest u nás až do dnešního dne.«¹⁾ A tento hrob dle svědectví téhož Písma sv. nalézal se na Sionu, v obvodu bývalé pevnosti jebušitské. Židé pak a mohamedáni uctívají domnělé Davidovo kenotaphion v »Nebi Daúd«, bývalém to »Coénaculum«, až do dnešního dne . . . Dále: Dle Písma sv. dominoval Sion dalekému okolí; touto vlastností může se však honositi jedině zmíněný jihozápadní vrch jerusalemský, jenž majestátně vévodí šírému okolí sv. Města . . . Mimo to obhájcové tradičního Sionu upozorňují na tu okolnost, že na ploše vrchu Ofelu nikdy by se nemohlo směstnati město Davidovo s budovami, o kterýchž vypravuje Písmo sv. . . .²⁾

¹⁾ Sk. apost. 2, 29.

²⁾ Fr. Gute: „Es will uns auch schwerlich glaublich scheinen, dass schon die Jebusiterburg dort nur eine Fläche von $2\frac{1}{2}$ Morgen bedeckt habe; die Wichtigkeit dieser Festung in der alten Zeit würde eher dem etwa 16 Morgen grossen südlichen Teile des Südwesthügels entsprechen.“ Klaiber proti Guthovi v Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins, svaz. XI., Lipsko 1888, str. 12.

Na základě těchto a jiných důvodů známý topograf Jerusalema Titus Tobber nazval každý pokus, hledat Sion jinde než na zmíněném jihozápadním vrchu, »zřešteným počínáním... A jeho v oboru biblické archeologie neméně proslulému a zasloužilému kolegovi Eduardu Robinsonovi platilo ještě roku 1857¹⁾) za skalopevný axiom, že Sion stával na vrchu jihovzápadním...²⁾

Hlubší literaturu viz u professoře Karla Rückerta, Die Lage des Berges Sion v Biblische Studien, 3. svaz., 1. seš., Frýburg v Br. 1898, str. 12 a násł., jakož i u P. Barnabé Meistermanna, O. Fr. Min., La ville de David, Paříž 1903, avec une préface de Mgr. Frédéric Giannini. Dále svr.: Jiří Gatt, bývalý vicerektor rakousko-uherského hospice v Jeruzaleme, nyní apošt. misionář v Gaze: »Zur Topographie Jerusalems« v Das heilige Land, roč. 46, Kolín n. R. 1902, str. 126—133; tentýž: »Der Berg Sion und die Stadt Davids«, tamže, roč. 40, 1896, str. 61 a násł.; idem »Topographie Jerusalems nach M. V. Guérin«, ibid., str. 63 a násł., a pak téhož »Noch einmal die Stufen der Stadt Davids«, tamže, str. 121—123. Pak cfr. článek z péra Lic. Dra. Wandel a »Jerusalem und die Davidsburg« v Theologische Studien und Kritiken, Gotha 1914, seš. 3, str. 309—346, obzvláště však P. Hugues Vincent, O. Praed., Jérusalem. Recherches de Topographie, d'Archéologie et d'Historie. Tome I.: Jérusalem Antique. Ouvrage publié avec le concours de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Paříž 1912.

Naproti tomu t. zv. Ofelité tvrdí, že Sion a »Město Davidovo« dlužno hledati jižně od hory Moriah, a sice na vrchu jihovýchodním.

Literaturu viz u Rückerta, opus cit., str. 1—3.

* * *

K domápravdu?

Druhá kniha Samuelova zaznamenala o dobytí Jerusalema Davidem následující (5, 7): »A David do-

1) Viz jeho Neuere biblische Forschungen in Palästina, Berlin 1857.

2) „Dass Sion der südwestliche Hügel war und noch wie von alters her gegen Norden in einem steilen Abfall nach der Strasse, die vom Jaffator herunterläuft, endete.“

byl tvrze Sion, to jest, Města Davidova — Et cepit David arcem Sion, ipsa est civitas David. (Překlad textu massoretského). Dle těchto slov byl Sion určitou částí města Jebusitů: místem opevněným, kde bylo možno nalézti bezpečí a ochranu před nepřitelem... Totéž vysvítá z kontextu: Sotvaže byl David v Hebronu za krále provolán, předsevzal sobě podmaniti si Jebusity, v Jerusaleme sídlící. Když byl »se svými muži¹⁾ přítáhl ke zdem jerusalemským, posmívali se mu Jebusité, že k obraně města dostačí slepí a kulhaví.²⁾ Z toho vysvítá, že poloha Sionu byla velice pevná, že to byla skutečná מצפה (= mešudáh) = pevnost.

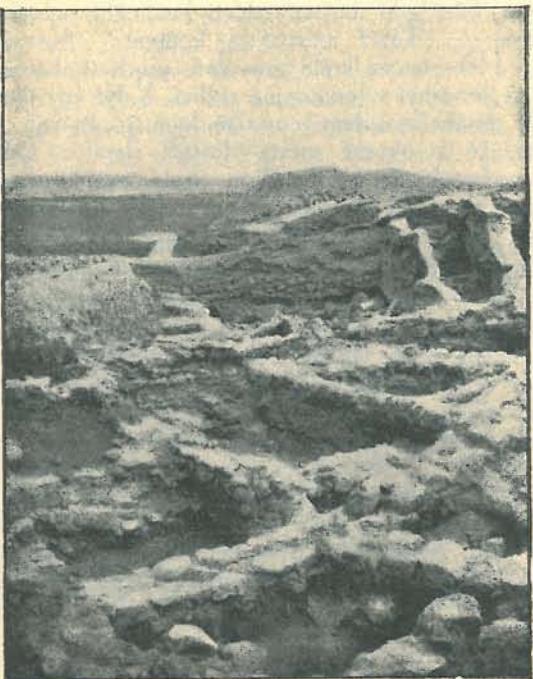
Abychom sobě o obléhání jebusitského Jerusalema učinili přibližně správný obraz, nesmíme zapomenouti, že David byl nově z voleným králem israelským a Jebusité že byli osamoceným kmenem kananejským. Dále: jména „král, vojsko, pevnost, obléhání“ dlužno pouzovati ve světle prvních vypravování biblických a ve světle nově učiněných objevů archeologických... Současná města kananejská — v XI. století př. Kr. — na př. Gezer, Ta'anak, Megiddo, rozkládala se sice na výšinách, avšak rozloha jejich nebyla v alná... Páhrbek, na němž takové město bylo zbudováno, byl obhnán důmyslně vystavěnou hradboou.³⁾ Za ní bez ladu a skladu roz-

1) אַנְשֵׁי־לְאָכֶל, dle I. Chron. לְאָכֶל־אַנְשֵׁי; k tomu Hummelauer poznamenává: „Haec verba edicunt..., quem forte exercitum rex forte haberet ad manus.“ LXX překládají ἄρδης αὐτοῦ.

2) II. Sam. 5, 6.

3) Cfr. Peter Thomsen (Kompendium der Palästinischen Altertumskunde, Tubinky 1913, str. 35): „Auf die Befestigung der Städte wurde die grösste Sorgfalt verwendet... In der Mitte des 2. Jahrtausends (war) die Befestigungskunst (folgende): „Auf einem Sokkel aus Bruchsteinen, der ziemlich weit unten am Fusse des Hügels errichtet wurde, oft mit leiser Wölbung nach aussen, setzte man eine Mauer aus luftgetrockneten Lehmziegeln. Damit diese Halt hatte und gegen Rammtösse, wie auch gegen die Gewalt der Regengüsse gefestigt war, gab man ihr eine beträchtliche Stärke (3—8 m) und liess sie in mehreren Stufen ansteigen, so dass die ganze Mauer eine Höhe von mehr als 10 m erreichte und auf die Weise sturm sicher war. Vorgesetzte Türme sorgten für weiteren Halt. Mit Toren war man sehr sparsam; oft begnügte man sich mit einem einzigen, das durch beiderseits vorspringende Türme oder Ba-

kládaly se přibytky občanů starokananejských. Domečky jejich podobaly se spíše chatám, sloužícím za skladiště a zásobárny, než přibytkům lidským. Tak na př. zdi pra-

Vykopané zbytky starých domů v Jerichu. Nápadný jest malíčký jejich rozsah, pak tloušťka a dvojdílnost jejich zdí.

starých domků jerišských jsou 200, 300, 165, 305, 335, 435, 445 cm dlouhé. Jelikož rozloha měst staro-

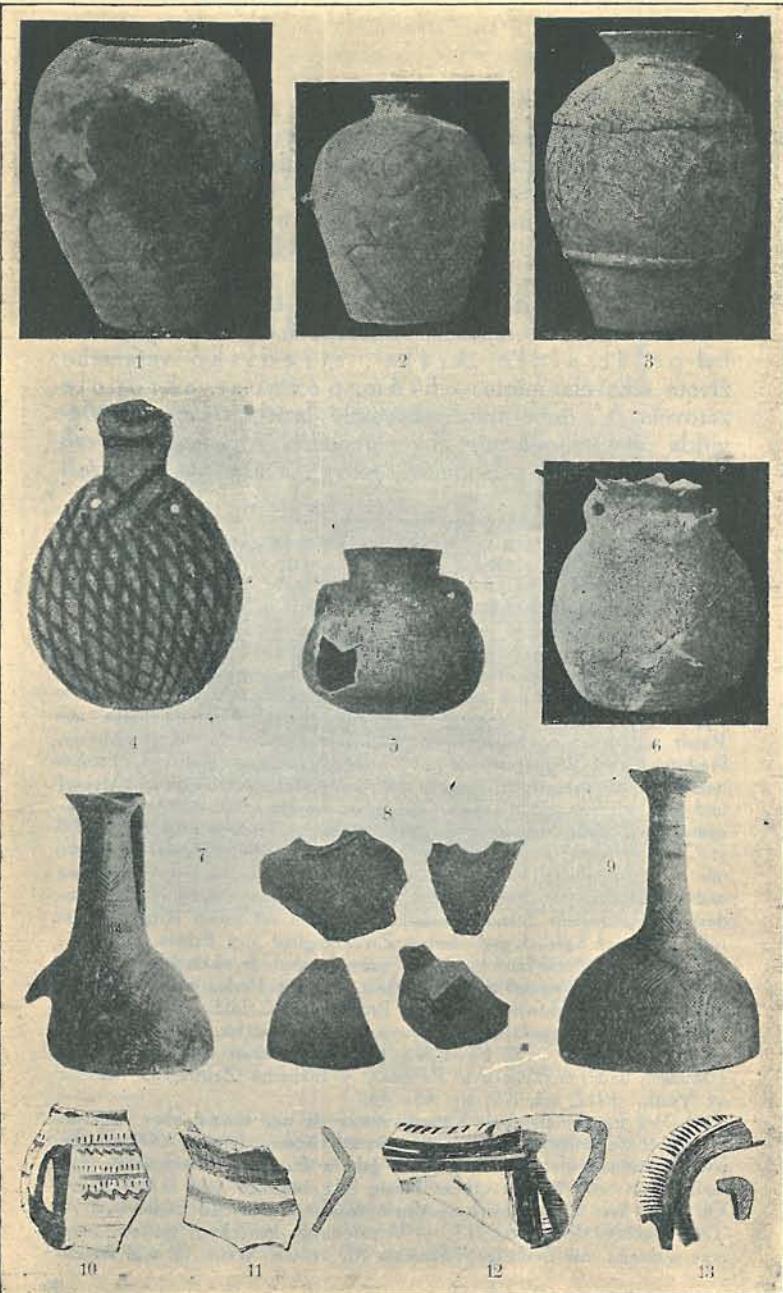
stionen und durch rechtwinklig geführten Eingang (wie noch heute in Jerusalem) besonders geschützt war. Imnerhalb der Stadt wurde dann noch der am höchsten gelegene Teil als Zitadelle oder Burg ausgebaut und mit einer weiteren Mauer gesichert, so dass der eindringende Feind zwei Befestigungen niederringen musste. Nötigte das Wachstum der Stadt zur Erweiterung der Außenmauer, so liess man gern die alte Mauer stehen...“

kananejských byla skrovna, byly vystavěny tyto domky těsně vedle sebe. Mezi nimi nalézaly se úzké a křivolaké uličky. Náměstí chyběla téměř úplně, jen blíže městských bran nalézala se větší prostranství, sloužící za shromaždiště a k odbývání trhů . . .¹⁾

Uprostřed těchto starých měst, a sice na nejvyšším místě nalézala se stavba nepevnější. To byl palác, sídlo „krále“, středisko veškerého života takového města: chrám, pevnost, akropole zároveň. V době míru obyvatelé Jericha, Gezeru, Megidda opouštěli návrší, aby v okolních rovinách pěstovali vinnou révu, ovocné stromoví,²⁾ obilí, a aby tam též páslí

¹⁾ „Auf die Ausstattung der Privathäuser innerhalb der festen Städte legte man wenig Gewicht..., Fenster und Schornsteine waren unbekannt, die Tür die einzige Öffnung, welche in das Innere führte. Holzpfeiler stützten die Decke grösserer Räume wie auch heute noch in Lehmhäusern der Küstenebene in Palästina; gelegentlich wurden auch Steinpfeiler verwendet. Das flache, mit Lehmerde und Zweigen gedeckte Dach diente als Aufenthalts- und Schlafraum im Sommer . . .“ Ve zříceninách těchto kananejských domků byly nalezeny různě více méně zachovalé zbytky tehdejších keramických výrobků — viz vyobrazení 2. — pak „primitive Handmühlen aus Basalt, auf denen die Frauen ihren täglichen Mehlförder herstellten, Mörser, Reibsteine und Webgewichte . . .“ Dále „ . . . Bronzemesser mit beinerinem Griff, Bronzespiegel, Spangen und Armbänder, flache Äxte und Meissel und sein geformte Schüsselchen. Besonders die Brandschicht über der kanaanäischen Stadt Megiddo, die wahrscheinlich Thutmosis III. um 1500 v. Chr. zerstört hat, enthält eine grosse Zahl wichtiger Kleinfunde, die uns eine Vorstellung von der Ausstattung der kanaanäischen Wohnungen und dem Leben der Bürger geben. Unter den Bronzefunden sind besonders dreifussähnliche Ständer bemerkenswert, die auf einem Ring als Fuss ruhen und auf figürlich gegliedertem Zwischenglied eine Schale tragen . . . In dieser Brandschicht fand sich auch, wahrscheinlich in ehemaligen Frauengemächern, ein Krug mit Schmucksachen, darunter Perlen aus rotem Karneol, Reste eines Muschelhalsbandes, Bronzeringe, Goldblättchen, Fayencefigürchen, Toilettengefässe in Löwen- und Entenform, eines in Gestalt eines Pavians . . .“ Cf. Pavel Karge, Die Resultate der neueren Ausgrabungen und Forschungen in Palästina in Biblische Zeitfragen, Münster ve Vest., 1912, seš. 89, str. 45–46.

²⁾ I Egyptianum „galt Kanaan immer als das Land der Baumfrüchte. So schildert es Sinuhe, ein äg. Grosser, der um 2000 v. Chr. nach Palästina geflohen war: „Feigen gab es darin und Weintrauben und mehr Wein als Wasser. Sein Honig war reichlich und zahlreich sein Öl . . .“ Srv. Goessmann, Altorientalische Texte und Bilder zum A. Test., Tubinky 1908, str. 213. — V palestinsko-foenických městech „fand man während der Feldzüge Thutmosis III. so viel Wein, Öl und Baum-

Zbytky kananejské keramiky z Jericha. Dle Zeitschrift des Palästina - Vereins, sv. 37., Lipsko 1914, tab. XXII.

stáda. Při prvním poplachu snažili se co nejrychleji utéci na návrší a vzít s sebou vše, co bylo možno před nepřitelem zachránit. Přešla-li razie ve skutečné obléhání, tu občané hájili hradby městské. V případě vážného nebezpečí byly v e s k e r y síly soustředěny k obraně a k r o p o l e, prostřed města se nalézající. Její silné opevnění a přirozeně pevná poloha byly zárukou nedobytnosti . . .

Ze se od zmíněných měst kananejských tehdejší je b u s e j s k ý J e r u s a l e m a s i v a l n ě n e l i š i l, můžeme již a p r i o r i očekávat. I on se asi rozkládal na návrší měřícím 5 až 6 hektarův . . . Na jeho n e j v ý h o d n ě j š í m místě stála t v r z, označená jménem סִיּוֹן (= S i j j ó n). Když David se byl se svými „muži“ před hradbami jerusalemskými objevil, tu jeho obyvatelé se klidně v této t v r z i u z a v ě r e l i. Zde zamýšleli vzdorovati útokům Israelitův, unaviti je marným obléháním nedobytné tvrze = מַשְׁׂדָה (= mešúdáh).

Septuaginta překládají mešúdáh = περιοχή = „opevnění“, „hradba“, Vulgata pak „a r x, c i t a d e l l a“. Etymologicky značí mešúdáh místo pevné, hodící se nejen k obraně, ale také k obléstění nepřitele, jakož i místo příhodné k pozorování a překážení jeho záměrův.¹⁾ I. Paral., 11., 7, užívá namísto mešúdáh přibuzného substantiva מַשְׁׂדֵה (= mešád) s významem: „Místo nepřistupné, hnizdo orlí, t v r z n a s t r ě m v r c h u z b u d o v a n á“ a pod.

M e s ú d á h, před kterou táboří David se svým vojskem, je bezpečným útočištěm i ochranou města, obydleného kmenem kananejským. A novější objevy palestinské

früchte, dass die ägyptischen Soldaten niemals bessere Quartiere hatten. Da waren, sagt der äg. Annalist, die Soldaten Seiner Majestät alle Tage betrunken und mit Öl gesalbt, wie bei den Festen in Ägypten.“ — Cfr. Karge, l. c., str. 44—45.

¹⁾ Substantivum מַשְׁׂדָה jest odvozeno od kořene מַשְׁׂדֵה cum praeform. mem locativo dle paradigmata maktal. Sloveso מַשְׁׂדֵה značilo as původně „v y z v i d a t i, č í h a t i, p á r t a t i, s l í d i t i“. K tomuto účelu se zajisté hodilo místo o samotě stojící, klidné a bezpečné, a sice buď svou přirozenou polohou, aneb mohlo být k tomu přizpůsobeno rukou lidskou. Odtud různé významy tohoto substantiva, na př.: „h n í z d o o r lí“ (Job 30, 28), „p ř i r o z e n á s l u j“ (I. Sam. 22, 4; 24, 23) a pak „c i t a d e l l a“ (2. Sam., 5, 7, 9).

nás učí, že ty kmeny kananejské honosily se již značnou kulturou. Z toho se dá soudit, že tato tvrz byla zbudována vojensky vzdělaným odborníkem, a sice as podobným způsobem, jakým byly vystavěny kananejské pevnosti, z dosavadních výkopů nám známé. A vykopávky tyto nám sdělují, že v XI. století před Kr. skýtalo 40 až 50 metrů vysoké návrší, uprostřed roviny se vypínající, aneb oddělené od jiných návrší sráznými údolími, v hodné místo k vystavění pevnosti, jež by poskytovala bezpečného útulku před tehdejšími střelnými zbraněmi nepřátel . . .¹⁾

Specifické jméno této měsdáh je יְמִין (= Sijjón, 2. Sam. 5, 7). Jméno toto může být odvozováno buď od kořene יָמֵן aneb od יְמִין. Význam kořene prvního je „třpytit, lesknouti se na slunci“. Sijjón by tedy mohl znamenati „místo vyvýšené“ či „místo, kde slunce pálí, místo vypráhlé“. Analysováno dle kořene druhého²⁾ mělo by význam „ariditas“, či konkretně „locus aridus, místo vypráhlé“. Tedy Sijjón by značil „místo parnem vypráhlé, suché, neplodné“.³⁾ Gesenius⁴⁾ překládá toto jméno „locus aridus“ neb „locus munitus, arx“. Ed. König⁵⁾ odvozuje je od יְמִין, eth. savána = „confugit“, sávan = „locus tutus, refugium, castellum, wó auf steiler Höhe die alte Jebusiterfestung lag“. Arnold B. Ehrlich⁶⁾ dí: „ימִין bezeichnet wahrscheinlich die höchste,

¹⁾ O střelných zbraních starověku a jejich nosnosti svr. velice názorné pojednání z péra Marcela Dienlafoy v L'Acropole de Suse d'après les fouilles exécutées en 1884—1886 sous les auspices du musée du Louvre. Paříž 1893, str. 142 a násł. a str. 161 a násł.

²⁾ יְמִין = „uschnouti, vypráhnouti“.

³⁾ Cfr. יְמִין = Is. 25, 5; 32, 2.

⁴⁾ Thesaurus philologico-criticus linguae hebraeae et chaldaeae Veteris Testamenti, Tom. II, Lipsiae 1836, str. 1152 a 1164.

⁵⁾ Hebräisches und aramäisches Wörterbuch zum Alten Testamente mit Einschaltung und Analyse aller schwer erkennbaren Formen, Deutung der Eigennamen sowie der massoretischen Randbemerkungen, Lipsko 1910 str. 386b.

⁶⁾ Randglossen zur Hebräischen Bibel. Textkritisches, Sprachliches und Sachliches. 3. svazek. Lipsko 1910, str. 284.

aus weiter Ferne zu sehende Spitze der Felsenburg . . .“ Hüpfeld⁷⁾) je odvozuje od kořene יְמִין = „statuit“ a překládá je „cippus, monumentum . . .“ Hüsing⁸⁾ vykládá יְמִין jako místo hodící se nejen pro pevnost, ale také pro chrám a palác . . . Ze všech těchto linguistických výkladů jistě jest jedno: Substantiva mesúdáh a Sijjón mohou označovati jedno a totéž, t. j. „pevnost“, místo hodící se k obraně. Ovšem že tato „obrana“ musí být posuzována se stanoviska doby Davida, či jinými slovy: Opevnění této pevnosti bylo více méně totéž jako u jiných z téhož času pocházejících, z moderních vykopávek nám známých měst kananejských . . .

* * *

Vypravování svrchu zmíněné druhé knihy Samuelovy (5, 7) obsahuje velečenný detail, jenž s jistotou vede nás k místu, kde kdy si stávala měsdáh Sijjón. Tento veleďležitý detail je vyjádřen slovem צַנּוֹר = sinnór . . .

David táborej se svými „muži“ před hradbami jerusalemskými. Jebusité, důvěřujíc v nedobytnost své tvrze, tropí si z Davida a jeho vojska posměch: Prý dostačí slepí a kulhaví, aby ubránili Jerusalem před vojskem Davidovým. David, těmito posměchy podrážděn,⁹⁾ neopominul as opevnění obléhaného města podrobiti důkladné prohlídce, a hle! podařilo se mu nalézti místo, kudy by se mohl do města dostati. Místem tím byl sinnór . . . David slibuje tomu, kdo by touto cestou vnikl do vnitř pevnosti, odměnu královskou. Ze tento podnik nebyl snadný, dosvědčuje ta okolnost, že Jebusité nestřížili tohoto místa, jsouce jisti, že nikdo se toho neodváží . . . Jo a b přihlásil se ku provedení odvážného podniku. Hrdi-

¹⁾ Viz Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft ročník 15., Lipsko 1861, str. 224 a násł.

²⁾ Cfr. Semitische Lehnwörter im Elamischen v Beiträge für Assyriologie, Lipsko 1906, V, str. 410.

³⁾ „Quibus David provocatus“: tak vykládá toto místo Ioannes Clericus, Veteris Testimenti Libri Historici cum Commentario Philologico, Amstelodami MDCCVIII, str. 292, pozn. 6.

novi štěstí přálo; vnikl do pevnosti a jeho neočekávané objevení se způsobilo mezi Jebusity ohromný zmatek . . .

Pohřihu text, tento passus obsahující, je velmi nejasný:

II. Sam., 5, 8: Text massoretský:¹⁾ „A řekl David v onen den: Každý, kdo udeří Jebusea a dostihne sinnórem (= בָּצְנֹר) . . .

Septuaginta²⁾: καὶ εἶπεν Δαυείδ . . . Πᾶς τίττων Ἱεβουσῖον ἀπέσθω ἐν παραξιγίδι . . .

Vulgata³⁾: „Proposuerat enim David . . . prae-mium, qui percussisset Jebusaeum et tetigisset domatum fistulas.“

Hebrejský בָּצְנֹר stal se u LXX παραξιγίδιον, t. j. „dýkou, krátkým mečem“; Vulgata jej přeložila „okapy střech“.

Mimo II. Sam., 5, 8 vypravuje o hriddinném činu Joabově též I. Paralip., II, 6 a násl.:

TM.: „A řekl David: Kdo první udeří Jebusea, bude knížetem . . . Tu vystoupil první (= בֶּרֶאשֶׁת) Joab . . .“

LXX: Καὶ εἶπεν Δαυείδ· Πᾶς τίττων Ἱεβουσῖον ἐν πρώτοις . . . καὶ ἀνέβη . . . ἐν πρώτοις Ἰωάβ.

Vg.: „. . . Omnis, qui percusserit Jebusaeum in primis, erit princeps . . . Ascendit igitur primus Joab . . .“

Při veškeré jasnosti chybí tomuto textu, obsaženému v Paralip., zmínka o cestě, kterou Joab vnikl do pevnosti. O této cestě vypravuje svrchu uvedený text II. Sam., 5, 8.

Co značí בָּצְנֹר = sinnór? Jeho etymologická analyse dosud není přesná. Gesenius⁴⁾ odvozuje toto substantivum od kořene בָּצַר a dí: „Hanc radicem onomatopoëticam censeo . . . de sono stri-dulo aquae cum strepitu deorsum latae, u-

¹⁾ Texty massoretské jsou citovány dle תנ"ך נביאים וכותבים — Biblia Hebraica, editio Rud. Kittel, professor Lipsiensis. Lipsiae 1905—1906. Texty massoretské v příštích citováních jsou uvedeny pod značkou TM.

²⁾ Přítel LXX.

³⁾ Přítel Vg.

⁴⁾ Op. c., tomus II., str. 1175.

in catarractis, aquaeductibus (= rauschen). Inde בָּצְנֹר = aquae ductus (2. Sam. 5, 8) et . . . בָּצְנֹר = cantharus i. e. canalis“. Tedy biblický význam substantiva sinnór je „vodovod, kanál, v němž voda zurčí, průchod, jenž jest v nějakém vztahu k vodě“.

A v tomto smyslu má sinnór pro výklad II. Sam. 5, 8 důležitý význam. Tento „vodovod“ či „kanál“ měl as na myslí David, když sliboval odměnu tomu, kdo by sám pronikl dovnitř městského Sijjónu, do srdce citadelly sionské . . . A tam odvážil se resolutní Joab a jeho odvaha byla korunována šťastným výsledkem . . .

Tento způsob vniknutí do pevnosti není v dějinách ojedinělý. Klasický příklad nám poslívá způsob, kterým se zmocnili hrdinové Ulixes a Diomedes palladia, střeženého v samém srdci staroslavného Illia. Tito dva heroové přes velikou ostrážitost Trojánu odnesli ze středu této pevnosti ochranný obraz bohyň Athény. Rímská tradice označuje podrobněji způsob, kterým tento hrdinný čin byl proveden:

. impius . . .
Tydides . . . scelerumque inventor Ulysses,
Fatale aggressi sacro avellere templo
Palladium, caesis summae custodibus arcis,
Curriputre sacram effigiem . . .¹⁾

Servius komentoval tento passus následovně: „Diomedes et Ulyxes, ut alii dicunt cuniculis, ut alii cloacis, ascenderunt arcem et occisis custodibus sustulere simulacrum“. „Cuniculi“ označovaly u Římanů podzemní vodní stavby.²⁾

Výkopy v Troji učiněné objasnily toto právě uvedené podání. Ve vrstvě z osmého století př. Kr. odkryli Schliemann a Dörpfeld mohutné, do skály vytesané studně. Přístup k těmto studním ze středu

¹⁾ Virgil, Aen. II, 163 a násl.

²⁾ Srv. E. Wörner v W. M. Roscherově Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie, III. Band, I. Teil, Lipsko 1897—1902, článek „Palladion“, sloupec 1301 a násl., 1304, 1310.

města, resp. akropole umožňovaly podzemní chodby.¹⁾ Alfred Brückner o těchto chodbách podotýká: „Es sei darauf hingewiesen, wie sehr diese geheimen Zugänge von dem Brunnen zu dem Heiligtum mit der Sage von dem Palladianraube in Übereinstimmung sind... Chavannes²⁾ ist geneigt, die Worte des Servius auf die Kleine Illias als letzte Quelle zurückzuführen.“³⁾ — Jiný — historický — příklad vypravuje Polybius⁴⁾: Když roku 218 př. Kr. Antiochus III. dobýval Filadelfie = Ammánu, marny byly všecky jeho pokusy zmocnit se města. Konečně jeden přeběhlík vyzradil mu tajnou podzemní chodbu, kterou obyvatelé města chodili čerpati vodu. Tuto podzemní chodbu zatarasili Antiochovi vojáci a přinutili žízní trápené obyvatele Ammánu ke vzdání... A Ammianus Marcellinus⁵⁾ popisuje obléhání Amidy = Diarbekiru Persany roku 359, zmíňuje se též o tajném průchodu podzemním, spojujícím pyšné město s řekou Tigridem, odkudž obyvatelé města zásobovali se vodou. Persané — rovněž zradou — dověděli se o tonito průchodu, vnikli jím do města a zmocnili se ho: „In summo loco partis meridianae murorum, quae despectat fluvium Tigrim, turris fuit in sublimitatem exsurgens, sub qua hiabant rupes abscissae, ut despici sine vertigine horrenda non possent: unde cavatis fornicibus subterraneis per radices montis scalae adusque civitatis ducebant planiciem, quo ex amnis alveo haurirent aquae furtim, ut in omnibus per eas regiones munimentis, quae contingent flumina, vidimus... Per has tenebras ob dirupta neglectas, oppidano transfuga quodam ductante... LXX sagittarii Persae..., arte fiduciaque praestantes, silentio summoti loci defensi, subito singuli noctis medio ad contignationem

¹⁾ Cfr. Vilém Dörpfeld, Troja und Illion. Ergebnisse der Ausgrabungen in den vorhistorischen und historischen Schichten von Illion 1870—1894. Athen 1902. Str. 145 a násl., 175 a násl., 228 a násl.

²⁾ Dissertatio de Palladii raptu, Berolini 1891, str. 50 a násl.

³⁾ Viz IX. Abschnitt, Geschichte von Troja und Illion, apud Dörpfeld, op. c., str. 563.

⁴⁾ Historia, V, 71, vydání Büttner-Wobst, sv. II., str. 193.

⁵⁾ Franc. vydání v Collection des Auteurs Latins. Paříž 1885, XIX, str. 112.

turris tertiam adscenderunt...“ Toto vypravování historika římského má mnoho podobností s textem knihy Samuelevy: Nepřístupnost tvrze obléhajícímu nepříteli, důvěřivá bezstarostnost obležených, existence tajného průchodu podzemního, sloužícího k zásobování se vodou, nedbalé střežení tohoto průchodu, neočekávané vtrhnutí nepříteli do samého srdce pevnosti...

I v Jeruzalem existují prastaré chodby podzemní. I tyto chodby jsou ve spojení s pramenem, jenž mohl pitnou vodou zásobovati celé tehdejší město. Neohrození objevitelé těchto starobylych chodeb podzemních nazvali je tunelem. Tento tunel byl vytěsnán do skály za účelem zásobování vrchu Ophelu vodou ze studnice Panny Marie.¹⁾

Felix Fabri, O.P.²⁾ o tomto pramenu píše: „... Apellatur fons ille fons Virginis gloriae: Dicitur enim, quod die XL., quando cum puero Jesu de Bethlehem venit cum Joseph, ut puerum Jesum praesentaret in templo, in hiatum hunc descendit, ... quia in civitate hospitium non habuit... Insuper quando singulis annis in Pascha in Jerusalem venit, in isto hiatu mansit, et dum peregrinaret, hic transibat, et circa fontem refoecillabatur... Fluxus illius aquae... non jugiter fluit, sed interpolatis diebus in hebdomade tribus aut quatuor diebus; aliquando pauciores emittit aquas, aliquando nullas penitus, aliquando copiose ebulliunt aquae. Ego quandoque vidi voraginem siccam, quandopue paucis aquis fluentem, et nonnumquam adeo repletam aquis, quod nemo poterat hiatum intrare. Singularem enim oculum ad hoc habui, et saepè solus mane ante solis ortum dicerdi ac videndam rem³⁾... Descendi ad voraginem originis fontis Siloe; et intravi et bibi de aqua sancta, et oculos et faciem lavi. Numquam vidi prius aquas illas in tanta abundantia fluere, sicut illa hora...“⁴⁾

První a hlavní zásluha za tento obtížný a nebezpečný objev náleží captainu Warrenovi; jako pomocník byl mu přidělen sergeant Birtles. Tyto práce objevné

¹⁾ Cfr. Cpt. Wilson, Cpt. Warren, Walter Morrison: The Recovery of Jerusalem. A Narrative of exploration and discovery in the City and the Holy Land. Londýn 1871, str. 256: „This aqueduct then, the month of which Dr. Barclay discovered was filled with the deposit of years, was opened up by our working party, and found not to be a tributary to the fountain, but a conduit for water from the Virgin's Fount to the shaft, which apparently was the ancient draw well of Ophel.“

²⁾ Viz jeho Evagatorium in Terra Sanctae, Arabiae et Egypti peregrinationem (anno 1480—1483). Edidit Conradus Hassler. Stuttgardiae 1843, vol. I., strana 416.

³⁾ Tamže, strana 419.

⁴⁾ Ibidem, sv. II., str. 136.

započaly dne 24. října 1867. Před tím po dlouhá staletí za zimních deštivých měsíců vnikala do mohutných chodeb tohoto průchodu hlína a jiné nánosy. Ze živých bytostí hledala v jeho temných chodbách útulku divoká zvířata a lidé z dobrých přičin světla se štíticí... Konečně dobré dvě třetiny průchodu byly zasypané... A po dlouhých čtyřiceti a třech letech přišli do sv. Města zase mladí a podnikaví důstojníci angličtí, aby pokračovali v díle svého zasloužilého krajana, jenž mezičím dosáhl hodnosti generála lieutenanta. Ke stejné odhadlanosti a zručnosti družila se ještě jiná důležitá okolnost: Jejich prostředky penězité byly o mnoho větší než s jakými disponoval jejich předchůdce... A tak s bodrou odvahou brzy zmizeli v prastarých chodbách tunelu ofelského a pomocí zručných dělníků brzy se začaly jevit jeho chladné stěny zrakům odvážných objevitelů...¹⁾ Bohužel nemohu laskavému čtenáři předložiti názorný popis těchto mohutných, hluboko pod zemí do tvrdé skály vytesaných chodeb; scházejí mi k tomu potřebné fotografie. V této příčině odkazují čtenáře na plastické popisy z péra na slovo vzatého odborníka P. Huguese Vincenta, professora biblické archeologie na škole biblické v Jeruzalemě:

1. Jérusalem sous terre. Les récentes fouilles d'Ophel. Avec illustrations, plans, cartes et planches en couleurs. Londýn 1911, str. 11—18, hlava s nadpisem: „Le passage souterrain entre la Fontaine et la crête (= vrcholek, hřeben) d’Ophel.“

2. Jeho důkladné pojednání o téžmě předmětu v *Revue Biblique Internationale*. Publiée par l’ école pratique d’ études bibliques. Paříž 1912, roč. 9, svaz. 9, str. 86—105 pod téžmě nápisem.

3. Kratší popis spolu s četnými a jasnými fotografiemi nalézá se ve svrchu zmíněném díle téhož učence:

¹⁾ „Die wissenschaftliche Erforschung Ophels wurde in den letzten Jahren durch Ausgrabungen in grösserem Umfange fortgesetzt durch eine vorwiegend englische Gesellschaft, welche heimlich, wenn auch mit Vorwissen der ottomanischen Regierung, die in Frage kommenden Ländereien pachtete, um ungestört die Arbeit betreiben zu können...“ P. Jindř. Häusler, O. S. B., *Dormition-Jerusalem*, v *Das heilige Land*, 1914, seč. 2, str. 105.

Jérusalem, Recherches de topographie, d’ archéologie et d’ histoire. Tome premier: Jérusalem antique. Ouvrage publié avec le concours de l’ Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Paříž 1912, str. 150—156: „Le tunnel d’ Ophel“.

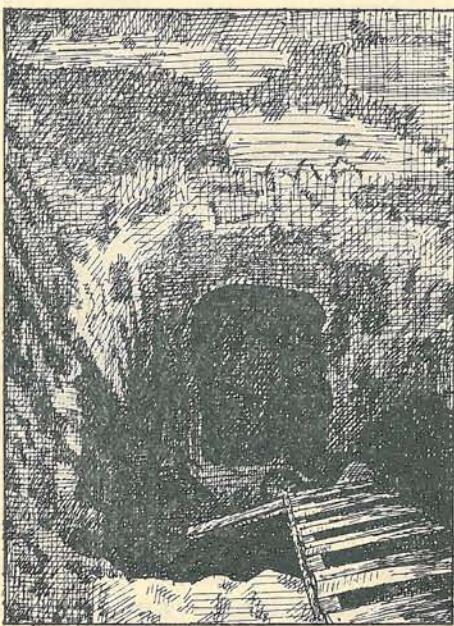
Vchod do tunelu ofelského. Dle P. Vincenta, Jérusalem antique, planche XVII., 1.

Nyní se vynořuje sama sebou otázka: Je možno tento tunel stotožňovati s biblickým sinnorem? Podaří-li se nám dokázati tuto identitu, pak bude určeno též místo, kde stávala kdysi מִצְדָּחַת אֵין = mesúdát¹⁾ Sijjón...

Patrný účel tohoto tunelu byl: sprostředkovati tajné spojení mezi pevným místem, nalézajícím

¹⁾ Stav vázaný od mesúdáh (= מִצְדָּחַת).

se na vrcholu Ofelu, a mezi pramenem prýštícím se v údolí kedronském. Tomuto účelu odpovídá celá struktura zmíněného průchodu. Když captain Warren vnikl do jeho nitra, nalezl tam ještě železný kruh, připevněný ve stropě této chodby; pomocí tohoto kruhu měla být snadněji čerpána voda ze zmíněného pramene. Dále nutno podotknouti,

Vnitřek tunelu ofelského v jeho dolní polovici.
Dle P. Vincenta, tamže, planche XVII., 2.

že tento mohutný průchod nebyl podnikem soukromým, sloužícím k účelům privátním. Tomu odporuje jeho velikost a náklad, s jakým byl ve skálu vytěsnán. Jednalo se tu jistě o podnik veřejný, který měl celému městu zajistiti pro čas obléhání pramenitou vodu.

Již od dob objevení tohoto tunelu Warrenem byly vyslovovány domněnky o jeho totožnosti s biblickým

sinnórem.¹⁾) Tyto domněnky byly valně sesileny posledními ofelskými výkopy:

1. Odpovídá tento tunel úplně významu hebrejského slova *sinnór*. Význam tohoto substantiva je aspoň potud jist, pokud se jím vyjadřuje průchod, jenž jest v nějakém spojení s vodou. S tím úplně souhlasí jeho pozdější biblické užívání, na př. v žalmu 42, v. 8: „Propast propasti se ozývá k hlučení trub tvých... abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum.“²⁾ V hebrejštině značí tedy *sinnór* „koryto, kanál“³⁾, „vodovod“⁴⁾. Ze toto substantivum může mít význam onomatopoetický, tomu nasvědčuje způsob, jakým se až dosud v Palestině z cistern a studní čerpá voda. Uváže se totiž na provaz kožený měch neb kovová nádoba a spustí se do cisterny. Když se byla do ní nabrala voda a je vytahována nahoru, tu při nárazech nádoby o stěny studně voda

¹⁾ Srv. na př. P. Vincent, Canaan, str. 27, pag. 1.: „... Dans la Jérusalem cananéenne le fameux רֹאשׁ אֹהֶל de II. Sam. 5, 8, apparemment se retrouve dans le tunnel vertical reliant le sommet d'Ophel avec 'Ain Oumm ed-Darâdj...“ Idem v Revue Biblique, roč. 5., 1908, sv. 5, str. 402: „... Tunnel vertical de la fontaine de Gihon-Oumm ed-Darâdj à Ophel... רֹאשׁ אֹהֶל qui joue un rôle si important dans la prise de Jérusalem par David et dans la localisation de la ville antique...“

²⁾ R. P. Thomas de Blanc, S. J., Psalmorum Davidicorum Analysis, Tomus III., Coloniae Agrippinae anno MDCCXXVI, str. 387 komentuje následovně toto místo: „Cataractarum tuarum: Pagninus et Arias fistularum tuarum. Symmachus: „A sono agnaeductum tuorum.“ Chaldeus: „In voce stillationum canalium.“ Vox hebraca נִיר, ait Rabbi David... significat fistulas seu canales... Vox graeca καταρράκτης deducitur a καταρράκτω = cum impetu decido, collido, confringo, et significat primo locum abruptum et praecipitem in flumine, unde aqua ruit potius quam fluit. Plinius libro quinto, capite nono, de Nilo flumine inquit: Vectus aquis properantibus ad locum Aethiopum... novissimo cataractae inter occursanter scopulos, non fluere immenso fragore creditur, sed ruere. Secundo, cataractae in fluminibus sunt portae quaedam ex funibus aut catenis pendentes, quae atolliri et demitti possunt ad emitendam vel retinendam aquam. Tertio denique, ipsa metu ruentes aquae et cum impetu se praecipitantes vocantur cataractae...“

³⁾ Cfr. Gustaf Dalman, Aramäisch-Neuhebräisches Wörterbuch, Frankfurt n. M. 1897, str. 349 b.

⁴⁾ Srv. Jakub Levy, Neuhebräisches und Chaldäisches Wörterbuch über die Talmudim und Midraschim, 3. svaz., Lipsko 1883, str. 206b.

z ní přetéká a padá zpět do studně. Když byla pak nádoba nahoru vytažena, tu obyčejně se voda z ní přelévá do nádoby větší, blíže otvoru studničního stojící, na př. do sudu. Při tomto přelévání bývá sud buď přelit aneb bývá neopatrně lito vedle: přelitá voda vtéká pak zpět do studnice neb cisterny a způsobuje při tom lomoz, jenž tím je větší, čím studnice je hlubší. Představme si, že několik Jebusitů či Jebusitek čerpalo vodu z pramene v době, kdy právě někde na blízku se nalézal David na výzvědách. Jest pravděpodobno, že David tímto způsobem byl přiveden na myšlenku o existenci nějakého tajného spojení mezi pramenem a citadellou...

2. Přesvědčiv se příležitostně o skutečnosti tohoto spojení a seznav, že ostrazitost při jeho střezení se strany Jebusitů, úplně důvěrujících v nemožnost jeho odkrytí, nebyla valná, přikročil ihned ku provedení svého plánu. Ze to nebylo úlohou snadnou, vysvitá z odměny slíbené tomu, kdo ji vykoná: Kdo pokori zpupného Jebusea a vnikne do jeho města průchodem nad pramenem se nalézajícím, ten bude kníže tem a vévodou. Jediný Joab přihlásil se ku provedení tohoto záměru. Když se byl přesvědčil, že nikdo právě nečerpá vodu, že tudíž je tunel liduprázdný, vnikl do jeho nitra a za pomoci několika soudruhův a několika kusů dřeva vyšplhal se na jeho nejnesnadnější, t. j. kolmo spadající část. Pak ubíral se tunelem opatrne dále, ovšem stále jsa připraven na možné setkání se s nepřitelem...

Tato rekonstrukce detailů při provedení onoho odvážného činu není arcit odůvodněna, jelikož příslušný text — mimo nevyklou cestu, kterou Joab vnikl do pevnosti — žádny chjiných podrobností nesdíluje. Kdyby však někdo chtěl prohlásiti dobytí pevnosti jebusejské způsobem právě řečeným za věc pravdě nepodobnou, postačilo by poukázati na př. na svrchu zmíněné uloupení palladia hrdinným Ulixem a jeho druhem Diomedem, kteří se odvážili proniknouti kloakami do samého středu ostrazité střezené Troje, vniknouti do tamní svatyně a odnéstí na svých bedrách vznešenou bohyni.¹⁾

¹⁾ Ioannes Clericus, op. c., str. 292, pozn. 8., takto ličí dobytí tvrze Jebusitské: „... Attinget canalem = יְנֵצֶת. Sic plerique

Když Joab viděl, že tunel je liduprázdný, tu snad příbral si ještě několik vybraných bojovníků, a tento odvážný hluček — asi za hluboké noci — vnikl do středu citadelly. Jejich objevení způsobilo zděšený poplach... Tohoto vhodného okamžiku použil snad David k prudkému útoku na hradby městské, na jichž obranu v nastalém zmatku nikdo nepomyslil. Snad před tím Joab, když byl se svými druhy vnikl do pevnosti, otevřel její bránu vedoucí do města, skoliv dříve jejího spíčího stráze... Tyto pravděpodobné podrobnosti dobytí jebusitského Jerusalema mimovolně se vynořují při návštěvě a prohlídce monumentálních chodeb podzemních, spojujících vrchol Ofelu s pramenem údolí kedronského. Právě sinnór to jest, jenž propůjčuje biblickému vypravování života, smyslu a místního zábarvení... Sion — citadella jebusitská — je nedobytnou tvrzí pro zbraně, jimiž disponuje král David. Jebusité, jsouce si vědomi této nedobytnosti, pošklebují se Davidovi a jeho vojínům. Po delším hledání je vypátrána cesta, kterou se možno dostati do pevnosti. Cestou tou je sinnór. Je to cesta nezvyklá. Chrabrý Joab odvážuje se do nitra sinnóru a jeho odvaha je korunována žadoucím výsledkem. Jebusité, zmateni náhlým objevením se Israeltův uprostřed jejich tvrze a současným útokem Davidova vojska na hradby městské, nepomýšlejí na vážný odpor. Jsou hravě přemoženi a David je pánum Sionu...

Analogický případ vypravují dějiny moderního Jerusalema... Bylo to roku 1834... Vítězné

omnes canalem, aut tubum, quo aqua excipitur, interpretantur. Fuisse igitur credibile est in summa arce Sionis tubum aut canalem, quo aqua pluvia excipiebatur, et ad quem perveniendum fuit ut in arcem irruptio fieret, quod admotis scalis fortasse tactum est. Supra, aut juxta illum canalem erant statuae caecorum et claudorum, quibus captis, capta aix erat. Itaque attingere canalem, caecosque et cludos, est pervenire victorem ad canalem, statuasque deorum, et pinnas murorum primum obtinere, succendentibusque viam aperire...“ Podobně Cornelius a Lapide, Commentarius in Josue, Judicum, Ruth, IV Libros Regum et II Paralipomenon, Antverpie MDCXLII, str. 16a: „Proposuerat enim David in die illa praemium, qui percussisset Jebusaeum et tetigisset domatum fistulas id est tectorum imbrices vel canales, per quos aqua e tectis in terram defluebat. Proposuit David praemium ei, qui primus summitates murorum et canalium Sionis apprehendisset, ac eos transiliens in arcem intrasset. Praemium erat, ut is fieret dux et princeps militiae Davidis....“

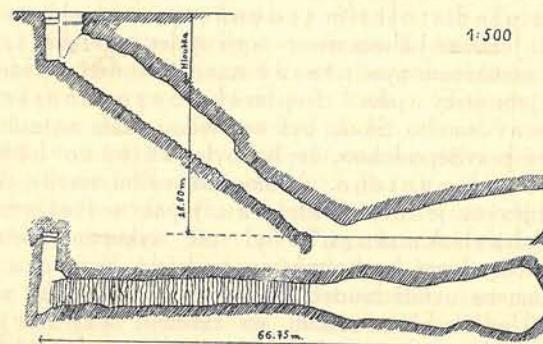
pluky Mehmeda Aliho zmocnily se sv. Města... Jen malá posádka, zabarrikádovaná v nynější pevnosti u brány jaffské, za pomoci několika starých děl kladla ještě odpor zuřivým útokům hord arabských. Tu několik odvážných Bethlehemitanů pokusilo se vniknouti do středu města. V eliká kloaka městská ústila tehdy jako dnes na blízku brány mogrebské. Zmínění Bethlehemitané vnikli v nitrem této kloaky po mnohých obtížích dovnitř města a vynořili se jen několik málo kroků od citadelly. Za nimi následoval větší oddíl vojenský. Tu odvážní obhájcové brány nemohli dlouho vzdorovat prudké palbě ručnic egyptských; za krátký čas do jednoho padli ve vražedném ohni pušek obhájců. Tedy po třiceti stoletích udál se podobný vpád průchodem podzemním do Jerusalema, jako za krále Davida sinnórem dovnitř pevnosti Jebusitů...

3. Kdy byl as tento tunel do skály vytesán?

Dobytí jebusitského Sionu králem Davidem událo se buď na sklonku století jedenáctého nebo na začátku století desátého př. Kr. Stáří sinnóru spadá více méně také do XI. století př. Kr.; možno, že existoval již o několik století dříve. Jistě jest, že to dlouho trvalo, než byl ve tvrdou skálu vytesán... Mezi analogiemi, jež nám podávají jiná města kananejská, nejnázornější je tunel vykopaný Macalistrem ve starobylém městě Gezeru. Jeho účel byl tentýž, jako sinnóru v Jerusaleme: sloužiti za bezpečný průchod k patě vrchu, na němž bylo zbudováno město, a za cestu ku pramenu pitné vody, aniž by bylo třeba překročiti hradby městské. Tento tunel gezerský,¹⁾ jenž jak velikostí tak i důmyslným provedením o mnoho předčí sinnór ofelský, spadá do prvního palestinského období semitského. To vysvitá — mimo jiné — ze stop nástrojův, jimž tento průchod byl vytesán: na stopách těch je totiž zřejmě znáti, že kovové nástroje tehdy ještě neměly převahy. A z různých keramických nálezů soudí bylo tohoto tunelu již užíváno, když Hebreové vnikli

¹⁾ Cfr R. A. Stewart Macalister, The Excavation of Gezer 1902—1905 and 1907—1909, Londýn 1912, vol. I., str. 256—265.

do Země zaslíbené.¹⁾ Z objevů učiněných ve městech kananejských vyplývá, že asi od druhého tisíciletí př. Kr. žili ve staré zemi kananejské zruční sta-

Tunel gezerský. Dle Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins, svazek XXXVII. z r. 1914, tab. XXV.

vitelé vodních staveb, sloužících ku větší bezpečnosti opevněných měst. Všichni odborníci

¹⁾ Pavel Karge, Die Resultate der neueren Ausgrabungen und Forschungen in Palästina in Biblische Zeitfragen, Münster ve Vestf. 1912, seš. 8, 9, str. 39 o něm takto piše: „Der Felstunnel von Gezer ist, technisch betrachtet, eine hervorragende Leistung der kananäischen Ingenieure aus der Zeit um 2000 v. Chr. . . Dies geht namentlich aus den Massverhältnissen der ganzen Anlage hervor, die noch bemerkenswerter sind, wenn man bedenkt, dass das Ganze wahrscheinlich mit Feuersteininstrumenten aus dem Felsen herausgearbeitet ist. Der Tunnel hat eine Länge von 67 m bei einer durchschnittlichen Höhe von 7 m und einer Breite von 4 m. Sein Endpunkt liegt heute 43 m unter der Oberfläche des Hügels in einer geräumigen Höhle mit einer starken Quelle. Diese Quelle, von deren Vorhandensein im Felsgestein man auf irgend eine Weise gewusst haben muss, war also die Ursache des Bauwerkes, welches die Sicherheit der Stadt ganz erheblich verbesserte. Auf Treppenstufen konnte man ungehindert von den Feinden zum unentbehrlichen Nass gelangen... Jedenfalls war er (= der Tunnel), wie die abgenützten Stufen und die Schüttsschichten beweisen, lange Zeit im Gebrauch, bis er ungefähr im 14. Jahrhundert v. Chr. durch irgend eine feindliche Invasion unbrauchbar gemacht wurde. Die Tatsache, dass ein kananäischer Ingenieur um 2000 v. Chr. einen solchen Plan fassen konnte und das technische Wissen besass, ihn zur Ausführung zu bringen, eröffnet interessante Perspektiven auf die Höhe der Kultur in Palästina zu jener Zeit...“

souhlasí, že tunelu gezerského v patnáctém století se užívalo, tedy ještě plná čtyři sta let před tím, než se králi Davidovi podařilo odkrýti sinnór ofelský. Nuže, co dokázal jiný kmen kananejský již několik set let před stoletím jedenáctým, nemohli totéž dokázati Jebusité během dvou — tří století pozdějších? Třebas nemůžeme nyní přesně stanoviti století, ve kterém sinnór jebusitský jako doplněk bezpečnostních opatření starého Sionu byl ve tvrdou skálu vytěsnán, je více než pravděpodobno, že ho bylo užíváno během století jedenáctého. Analogické vodní stavby skalní byly objeveny ještě v Gabonu,¹⁾ pak v Bel'ameh; v Rabbath-Ammonu²⁾ byl též vykopán podobný sinnór, vedoucí k ohromnému vodnímu reservoiru, nalézajícímu se uvnitř hradeb městských. Již z těchto několika příkladů možno souditi na tehdejší kananejský obyčej, spojovati města s prameny nákladnými chodbami podzemními.

Můžeme tudíž právem stotožňovati biblický sinnór s nově objeveným tunelem ofelským. Tato identifikace umisťuje mešudáh Šijjón = „tvrz Sion“ jakož i prvotní Jerusalem na návrší, nazývaném dnes ed-Dehúrah.³⁾

* * *

Jaká byla as tvářnost jebusitského Jerusalem?

Město kupilo se kolem jebusitské tvrze Sionu. Tato pevnost korunovala vrch Ofel západně od pramene zvaného dnes Umm ed-Daradž. Zmíněná citadella byla ve spojení s tímto pramenem průchodem podzemním. A tímto průchodem proti všemu očekávání byla též dobyta...

Síla a význam této pevnosti nesmí se odhadovati dle moderních pevných míst: je nutno ji pozorovati ve světle, jaké vrhá dnešní archaeologie na způsob opevňování a polohu měst kananejských... A právě tento způsob nazíráni na posice

¹⁾ Srv. vyobrazení v P. Vincenta, Jérusalem antique, str. 159.

²⁾ Viz vyobrazení tamže str. 148.

³⁾ T. j. Ofel.

měst starokananejských dlužno zde s veškerým důrazem připomenouti. Veliké a pevné město kananejské, jedno z těch měst „až do nebe opevněných“,¹⁾ jejichž vzhled tolik strachu nahnal vyzvedačům israelským, vyslaným z Kadesu do Země zaslíbené, nemůže být přirovnáváno k městům evropského západu, ba ani k městům palestinským z období království israelského. Tak na př. Jericho ve XIII.—XII. století př. Kr. se celé směstalo na malém návrší vedle pramene zvaného dnes ‘aines-Sultán. Rozloha tohoto „hrozného“ města přesahovala sotva 5 ha a hřebeny jeho pyšných hradeb vyčívaly nanejvýš třicet metrů vysoko nad okolní žírnou rovinu.²⁾ Několik století před tím kananejské město Megiddo dlouho vzdorovalo útokům faraona Thutmesa III. Jeho Veličenstvo zažilo před tímto pevným městem, jehož dobytí mu bylo důležitějším než „tisíciných měst“, mnohou trpkou chvíli.³⁾ A toto tehdy věhlasné Megiddo — ovšem pokud je nám z výkopů známo — rozkládalo se na návrší, ve výměře sotva 5 ha. Toto návrší vyčívá z roviny nedaleko horského řetězu, na kterémž — dle našeho názoru — by město bylo mělo polohu daleko bezpečnější. Podobně Ta'anak, rovněž tak Gezer jakož i všecka staropalestinská v posledních letech vědeckému zkoumání přistupná místa.

Tato všeobecná poloha měst starokananejských nebyla nahodilá, nýbrž byla z úmyslně vyhledávána. Zdá se, že nejdůležitějším činitelem při zakládání měst kananejských byla přirozená bezpečnost místa, zabezpečující snadnou obranu v případě obležení. Tu výslovně dovoluji si podotknouti, že na tuto bezpečnost posice je nutno nazírat ve světle poměrů, jaké tehdy panovaly v zemi kananejské. Mimo místní bezpečnost přál

¹⁾ Deut. 1, 28: „Urbes magnae et ad coelum usque munitae — עָרִים גְּדֹלִים וּבְאַזְרָת בְּשָׁמִים“.

²⁾ Srv. Arn. Selin v Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin, čís. 39, str. 4, a Langenegger, tamže, str. 26.

³⁾ Cfr. Gaston Maspero, Histoire ancienne des peuples de l' Orient classique, Paříž 1897, svaz. II., str. 258.

sobě starý Kananejec, by měl co nejblíže ke zdroji pitné vody.¹⁾

Nuže prameny nalézají se četněji při úpatí mírných návrší než při strmých srázech hor aneb na příliš srázných návrších; odtud lze sobě vysvětliti, proč zakladatelé kananejských měst dávali přednost návrším mírným před nepřístupnými, strmými vrchy, jež by se nám snad více zamlovaly... Tuto péči, za všech okolnosti být zabezpečenu pitnou vodou, vidíme jasné u výkopaných měst kananejských; vidíme, jaké pracné, nákladné a zároveň duchaplné stavby obyvatel těchto měst za tímto účelem podnikali. Obzvláště názorným toho příkladem jsou mohutné tunely objevené v Gezeru a v Gabonu, ve tvrdou skálu vytesané.

¹⁾ Peter Thomsen, Kompendium der Palästinischen Altertumskunde, Tubinky 1913, str. 19, poznamenává: „... Bei der Wahl eines geeigneten Platzes (für eine Siedlung) dachten die (damaligen Bewohner des Landes) an Sicherung vor feindlichen Angriffen. Besonders gern entschied man sich für allein liegende Hügel, die mit ihrem gleichmässig abfallenden Abhange natürliche Festungen waren, oder wenigstens nur durch einen schwulen Grat mit anderen Höhen verbunden waren (Kap- oder Spornlage). Vor allem sah man darauf, dass eine Quelle in möglichster Nähe war. (In Jericho konnte sie in den Bereich der Mauer einbezogen werden). — In zweiter Reihe kamen andere Rücksichten. Die Gegend musste Gelegenheit zum Ackerbau, d. h. bestellbaren Boden bieten (dadurch war eine Siedlung auf den höchsten Spitzen ebenso ausgeschlossen, wie in den durch die Wassermassen der Regenzeit gefährdeten Steiltälern), sie musste aber auch auf brauchbaren Strassen erreichbar sein. Doch ist die Ortschaft sehr oft nicht unmittelbar an der Strassenkreuzung, sondern etwas seitwärts entstanden, da sie so den Augen vorüberziehender Heere entrückt war (z. B. Jerusalem, Bethlehem, Bethel). Erst mit dem Aufkommen grösserer Staatengesellschaft werden Siedlungen an weithin sichtbaren und leicht zugänglichen Punkten möglich...“ — Ibidem, str. 39: „In dem wasserarmen Lande ist der Besitz einer Quelle ein unschätzbares Gut. Aber nicht alle Siedlungen waren so glücklich, eine Quelle in ihrer Mitte zu haben. Sehr oft lag die Quelle am Fusse des Hügels... In der ältesten Zeit begnügte man sich damit, für einen halbwegen bequemen Zugang zur Schöpfstelle und für Abfluss des Wassers zu sorgen. Später hat man sich bemüht, auch bei Belagerungszeiten sich das Wasser zu sichern, indem man entweder die Quelle an einem tiefer gelegenen Punkt innerhalb der Befestigung leitete oder durch Schächte und Stollen einen Zugang vom Innern der Stadt aus schuf...“ Srv. dále Karl Jäger, Das Bauernhaus in Palästina. Mit Rücksicht auf das biblische Wohnhaus untersucht und dargestellt. Göttingen 1912, str. 9. — Pak Otto Prokesch, Die Völker Altpalästinas v Das Land der Bibel, Lipsko 1914, svaz. I, seš. 2, str. 14.

V Jerichu zase byly schválne rozšířeny městské hrady za tím účelem, aby v jejich obvod byl zahrnut tamější pramen.¹⁾ Cisterny byly zřizovány teprve v dobách pozdějších. Jsou k cisternám potřebny prostorné, vodu nikterak nepropouštějící terasy: tyto prostorné střechy a terasy marně bychom hledali u skromnoučkých přibytků starokananejských, uvnitř městských hradeb se nalézajících. Tak tomu bylo na př. v Megiddo, kde v nejstarších vrstvách cisterny úplně scházejí.²⁾ Důležitost studnic v dnešním Orientu vysvítá z častých a krutých půtek, které o ně jednotlivé kmeny beduinské vedou.³⁾ Jak jsme svrchu pravili, neváhali Kananejci vytěsávat monumentální podzemní průchody, jen aby sobě zabezpečili pramen, k němuž by měli jistý a pohodlný přístup uvnitř hradeb. Archaeologie nás tedy učí, že při zakládání pevného města kananejského důležitou úlohu hrála nejen bezpečnost, k obraně dobré se hodící poloha, ale také blízkost vodního pramene. A tato poslední okolnost padá tím více na váhu, uvážíme-li nepravidelnost deštův a ohromná sucha dlouhých letních měsíců v Palestině...

A právě tyto dvě okolnosti obsahují pádné důvody pro kolébku původního Jerusalema. Dlužno ji hledat na jižním konci vrchu východního...

Plocha jeho měří čtyry a půl ha. Skláni se mírně směrem severojižním a sice mezi dnešní jižní zdí Haram eš-Serifu a mezi svahem, jenž se vypíná nad stokem údolí Tyropoeon s údolím kedronským. Tato plošina nalézá se v plném

¹⁾ Cfr. Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin, čís. 39 (Dezember 1908) a číslo 41 (Dezember 1909); čís. 39 str. 21 a čís. 41 str. 4.

²⁾ Srv. Tell el-Mutesellim, svaz. I. Fundbericht erstattet von Baurat Dr. Schumacher in Haifa. Lipsko 1908, str. 161: „... Gänzliches Fehlen einer Wasserversorgung durch Zisternen in den alten Kulturschichten de Tell...“

³⁾ Viz P. Antonín Jaussen, Coutumes des Arabes au pays de Moab. Études bibliques. Paříž 1908, odstavec „Eau“, str. 69—71.

souladu s rozlohou jiných „velikých“ měst kananejských v našem období, měst, jež Hebreové sobě ještě nemohli podmaniti: Gezeru, Ta'annaku, Megidda atd. Vrch tento je obklopen se všech stran — severní stranu vyjímajíc — více méně hlbokými údolími, chránícími jeho korunu před střelnými zbraněmi a s dostatek sráznými, aby jeho ztečení činily nesnadným a velmi nebezpečným; mimo to se nalézá na blízku žádoucí pramen, a sice na jeho východní straně, jediný pramen v obvodu několika kilometrů. Tedy nejen důvody exegetické, ale i důvody archaeologické nás přesvědčují o tom, že Jerusalem v čas jeho dobývání králem Davidem rozkládal se na vrchu jihovýchodním, a že tvrz Sion věvodila s rázu, nalézajícímu se nad pramenem, zvaným nyní Umm ed-Daradž. Clermont-Ganneau¹⁾ praví, že tento pramen byl jádrem prvního sídla lidského na tomto místě, jelikož otázka vodní byla — jako téměř všude v Palestině — otázkou životní a nejprvnejší činitelem při zakládání měst palestinských.²⁾ Rozumí se samo sebou, že poloha tohoto pramene musila odpovídat bezpečnostním požadavkům vrchu, nad ním se vypínajícího...

Některí odprůrci Ophelu jako místa, na němž byl zbudován první Jerusalem, namítají, že zmíněný pramen byl příliš slabý, aby dodával dostatek vody pro celé město, a pak, že jeho voda byla inferiorní kvality.³⁾

Na první námitku odpovídáme: Ne v elikému jebusitskému Jerusalemu tento pramen úplně po-

¹⁾ Viz Recueil d'archéologie orientale, Tom. II, Paříž 1896—1898, str. 263.

²⁾ „Cette source d' Ophel fut le noyau du premier établissement humain sur ce terrain, la question de l'eau étant, comme toujours et surtout en Palestine, la question vitale et la raison décisive qui préside à la naissance des cités.“

³⁾ Srv. Rückert, op. c., str. 10 a násł.: „...Die Bedeutung dieser Quelle wird quantitativ und qualitativ überschätzt... Das Wasser der intermittirenden Marienquelle schmeckt etwas salzig... Daher kommt es, dass heute kein Jerusalemer Wasser aus Marien- bzw. Siloequelle trinkt; dass seiner Zeit Edrisi (1154) sämtliche Bewässerung durch Regen geschehen liess; dass Abt Daniel (1106) fand, „alle Menschen und Tiere Jerusalems leben von Regenwasser“...“

stačil, a to ještě před tím, než se jeho obyvatelé začali zásobovat vodou dešfovou, v cisternách uchovávanou. Výslově podotýkáme, že zde neluštíme problemu, zda by tento pramen stačil zásobovati vodou Jerusalem později, v dobách jeho největšího vzrůstu; my zde jednáme pouze o důležitosti tohoto pramene pro kananejské obyvatelstvo původního Jerusalema a o jeho významu pro toto obyvatelstvo v době, kdy město bylo obléháno králem Davidem. — Druhou námitku vyvrácí skutečnost: Až do dnešního dne voda tohoto pramene není nikterak zanedbávána; dostačí zdržeti se u něho jen malou čtvrt hodiny, abychom se o tom přesvědčili. Naopak za déle trvajícího léta a s ním spojeného sucha je tato voda i dosti draze placena, přes její „poněkud slanou“ chut. A nota bene tak je tomu dnes, kdy v Jerusalemě je ohromné množství cisteren a kdy do města vede opravený starý vodovod z Etamu za Bethlehemem. — Citáty z Edrisiho a hegumenia Daniela mají platnost pro středověk, ale nepadají nikterak na váhu při naší thesi, kde se jedná o Jerusalemu jebusitském.¹⁾

Nuže: Archaeologie předvádí nám četné analogie „velikých“ měst kananejských. Tato města byla zbudována obyčejně na vrších měřících 4 až 5 ha.²⁾ Důležitou úlohu při zakládání těchto měst hrál vodní pramen, nalézající se na úpatí vrchu, na němž se rozkládalo město. Písmo sv. udává důležitou topickou okolnost ohledně tohoto pramene a města jebusitského, okolnost, jež nikde jinde aplikována být nemůže. Dlužno tedy konkludovati, že v dobách jebusejských srdcem města byl nejvyšší vrchol východního návrší jerusalemského, kterýžto

¹⁾ Svrchu zmíněný P. Fabri (op. c., str. 416), jenž roku 1480 navštívil Jerusalem, nazývá vodu tohoto pramene „aquam claram“. Ostatně sv. zde co jsme napsali na str. 9—10.

²⁾ Cfr. vyobrazení těch návrší u P. Vincenta, Canaan etc.; Tell el-Hesy (= Láchiš) str. 5 a 6; Tell Zakariyah str. 7; Tell Ta'annak str. 8; Tell el-Mutesellim str. 10. — Rozlohu a plány těchto měst a jich přirovnání s velikostí jebusejského Jerusalema viz tamže, list I—II, mezi stranou 26. a 27.

vrchol nalézal se v bezprostředním spojení se z méněm pramenem. Topický údaj Písma sv. je sinnór, t. j. podzemní průchod, pracně vytesaný do živé skály, spojující ústřední plateau vrchu Ofelu s 'ain Umm ed-Daradž. Zmíněné analogie archaeologické jsou: Jericho, Ta'annak, Megiddo, Gezer a jiná ještě města, která v tomto období nebyla ni menší, ni slaběji opevněná, ni pro Israelity méně nedobytná než jebusejský Jerusalem. Jejich poloha, jejich velikost, způsob jejich staveb více méně souhlasí s polohou, velikostí atd. jihovýchodního vrchu jerusalemského. — Z dosud uvedeného teď výplývá: V době, kdy král David přitáhl obléhati Jerusalem, poslední pevné sídlo kmene jebusitského, bylo město chráněno tvrzí, jménem Sion. Tato pevnost stála prostřed plošiny, rozkládající se na návrší známém pode jménem Ofel, vypínajícím se nad pramenem, jehož dnešní jméno je Umm ed-Daradž. Odvázným podnikem zmocnil se David tvrze Sionu. Vítězný král ihned se usídlil v dobytém místě. S usídlením se Israelitů v Jerusalemě a Davidovým ve tvrzi Sionu započalo období různých proměn jak ve městě, tak ve tvrzi. Za nedlouho vidíme zde cizí řemeslníky při pilné práci. Následkem jejich činnosti dostává Sion nový vzhled: Stávát se opevněným palácem israelského monarchy a bývalé město kmene jebusitského stává se hlavním městem nového království judského...

* * *

Které byly první práce ve „Městě Davida“?

Zmínka o nich nalézá se v úzkém spojení s vypravováním o dobytí Sionu. Pohřichu je velice stručná a málo jasná; II. Sam. 5, 9 text massoretský vypravuje: „A David bydlel ve tvrzi a nazval ji ‚Městem Davidovým‘. A vystavěl David okolo od Milló‘ (= מילוֹן) a uvnitř (= בְּבֵיתָה).“

LXX: „... καὶ ἐκλήθη αὕτη ἡ πόλις Δαυεῖδ· καὶ φύκοδόμησεν αὐτὴν πόλιν κύκλῳ ἀπὸ τῆς ἄκρας καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ (= ... Et vocata est haec civitas David. Et aedificavit ipsam civitatem in circuitu a summo et domum suam).“

Vg.: „Habitavit autem David in arce, et vocavit eam civitatem David: et aedificavit per gyrum a Mello et intrinsecus.“

Dle técto právě uvedených textů by práce Davídovy započaly u místa, zvaného „Milló“; snad proto, že opravné práce byly zde nutnější než kde jinde, aneb proto, že právě zde začínaly zdi hradební. Poslední slovo textu „a uvnitř“ pravděpodobně má ten smysl, že práce Davidovy neobmezily se pouze na zdi hradební, nýbrž že bylo též stavěno i uvnitř hradeb, t. j. v městě samém. LXX porozuměly tomuto textu jináče: překládat jí **הַלִּלְמָן** approximativně τῆς ἄκρας a **הַמִּלְאָן** porozuměly jako substantivum s připojeným suffixem **ן** s významem „jeho dům“.

Neméně nejasný je text nalézající se v I. Paralipomenon 11, 8: TM: „A vystavěl (t. j. David) město kolem od (?), od Milló‘ a až kolem... (?) a Joab opravil ostatní město.“

LXX: *Καὶ φύκοδόμησεν τὴν πόλιν κύκλῳ καὶ ἐπολέμησεν καὶ ἔλαβεν τὴν πόλιν.*

Vg.: „Aedificavitque (David) urbem a circuitu a Mello, usque ad gyrum; Joab autem reliqua urbis extruxit.“

Grammaticky je nemožno vysvětliti obsah textu hebrejského. P. Hummelauer po různých marných pokusech tak učiniti uzavírá: »Obscurus manet textus atque a suspicione corruptionis... nequaquam alienus.«

Avšak přes tuto nejasnost textů můžeme přece dospěti k následujícím závěrkám:

1. Především byly opraveny respektive obnoveny hradby dobytého města. V tomto ohledu uvedené texty souhlasí. Jest více než pravděpodobno, že David začal své práce s opravou hradeb městských. Něco

jiného bez prostředně po dobytí jebusejského Jeruzalema David „vystavěti“ nemohl: Vždyť město ještě stálo, rovněž tak Sion, v němž David hned po jeho vzetí „bydlil“. Ale ohrazené město zajisté mělo po obléhání zapotřebí, aby jeho hradby byly opraveny, a to tím více, že nově zvolený král israelský uvnitř jeho hradeb rozobil své nové sídlo. Historik, toto faktum zaznamenávající, spokojil se s kusým údajem místa, kde tyto opravné práce začaly a ve kterém směru bylo v nich pokračováno...

2. Ve hradbách existovalo místo, zvané מילו = Milló. O něm bude obsírněji pojednáno níže.

3. Z budování nového paláce, určeného pro krále Davida. Tak aspoň kategoricky tvrdí LXX (II. Sam. 5, 9): ... *καὶ τὸν οἰκον αὐτοῦ* (t. j. *Ιαβεῖον*)... Než tento text není nutno brát doslova. Ze David ihned po dobytí Sionu tvrz na rychlo opravil a jakž takž ke svému přebývání upravil, je více než pravděpodobno. Ze by však tuto úpravu vykonal způsobem zvláště nákladným, to zdá se být vyloučeno. Scházelt mu k tomu nejen potřebný materiál, ale také řemeslníci, kteří by jej zpracovali, o potřebných k tomu penězích atd. ani nemluví. Mimo to Filistiňtí byli takořka přede dveřmi. Dále: Aby obdržel potřebné dovedné řemeslníky a vzácné dříví atd., bylo zapořebí delšího vyjednávání s králem tyrským. Mimo to: Je chronologicky jisté, že kralování Hirama Tyrského spadalo již v první rok kralování Davidova v dobytém Jeruzaleme? Z těchto důvodů dlužno vykládati vypravování druhé knihy Samuelovy 5, 9b. a parallelní text v Paralipomenon o obnovení Jeruzalema ve smyslu všeobecném.

4. Při těchto opravných pracích byl též snad ná pomocen svrchu zmíněný Joab: I. Paralip. 11, 8, TM tak tvrdí. „... a Joab opravil ostatek města“... Vg.: „... Joab autem reliqua urbis extruxit...“ Ale starší text Samuelův mlčí o této pomoci Joabově. Než připustme, že i v tomto ohledu byl Joab Davidovi ná pomocen: Celá jeho stavitecká činnost mohla se omezit na opravu zbytků

jebusejského města, které David sám opravit nedal...

Z dosud uvedeného vysvitá zřejmě, že Davidem obnovený Jeruzalem v době po jeho dobytí naléhal se úplně uvnitř starých, Davidem ovšem opravených zdí hradebních, a že nikterak nepřesahoval plošinu návrší jihovýchodního, na něž — jak jsme pravili — dobře se mohl směstnati. Žádný důvod nás nenutí, abychom v této době město, jeho hradby jakož i tvrz či obydli Davidovo kladli mimo obvod zmíněného jihovýchodního návrší...

* * *

Též palác, jejž později řemeslnici a umělci feničtí pro krále vystavěli, pohodlně mohl státi na zmíněném jihovýchodním vrchu.

I. Sam 5, 11: TM: „A Hiram, král tyrský, poslal k Davidovi posly (= מלְאכִים) s dřívím cedrovým (= עץ אַרְזִים), tesáře (= צָהָרְשִׁי אֲבָנִים) a kamenníky (= וְחֶרְשִׁי אֲבָנִים) a vystavěli pro Davida palác (= יְבֻנֵּי בֵּית לְקֹדֵד).“

Rovněž tak referují LXX a Vg.

Bylo by pochybeno, kdybychom a priori chtěli stanoviti rozměry tohoto paláce. Izde je nutno řídit se analogiem, jež nám v tomto ohledu skytá jednak Písmo sv., jednak archaeologie.

Archaeologie nám názorně předvádí několik více méně současných „palácův“. Jsou vesměs rozměrů skrovňých... Tak na příklad „pevnost východní“ v Ta'anaku. Tato pevnost či palác měla podobu mnohoúhelníka. Jego nejdelsí dvě strany obnášely 23'80 a 23 metry. Tento palác byl na všech rozích chráněn čtyřhrannými věžemi. Jedna z těchto věží zachovala se až na naše časy na straně severovýchodní. Její šířka obnášela 4 metry, další dvě věže stály na jižní straně pevnosti. Z věže, jež kdysi chránivala severozápadní část pevnosti, zachovala se pouze její zed severní a pak několik stupňů z bývalého schodiště, v jejím nitru se nalézajícího. Do vnitru tohoto paláce-pevnosti vedly dvě brány: Jedna

byla na straně jižní a druhá — menší — nalézala se v severozápadním rohu pevnosti. Tato menší brána byla chráněna velikou věží rohovou. As padesát metrů od paláce na sever stála isolovaná mohutná věž. Podoba její byla čtyrhranná. Její základy spočívaly na živé skále. Balvany, z nichž byla zbudována, jsou 0·90 až 1·70 metru dlouhé. Byla chráněna zvláštní zdí pevnostní a mimo to — na straně severní — pěti mohutnými balvany, z nichž jeden od druhého byl vždy jeden metr vzdálen. Bezprostředně za těmito balvany byla zem poněkud prohloubená. Jejich úlohou bylo chránit střelce, za nimi se nalézající a věžní patu hájící: Byly to jakési „střílny“.¹⁾ — Dále srovnej „palác“, vykopaný v Megiddo. Pochříchu byla vykopána jen jeho část severní a pak jeho polovina východní. „Palác“ tento rozkládal se na severní straně dvora, 60 metrů dlouhého a 33 metry širokého. Na ostatních stranách byl tento dvůr obehnán 1·10 metru silnou zdí. Vlastní obydli palácové pozůstávalo ze dvou téměř čtyrhranných prostorů. Vnitřek prostoru severního měřil 3·00×2·50 metru, kdežto jižní 3·10×2·70 metru. K tému dvěma místnostem druzila se na straně západní místnost třetí, 7·80 metru dlouhá a průměrně pět metrů široká. Tento „palác“ byl velmi pevně vystavěn. Jeho zdi jsou 1·00 až 1·40 metru silné. Jejich kvádry jsou mezi sebou spojeny maltou a malými kaménky. I vnitřek „paláce“ byl maltou nahoven. V rozích zmíněných místnosti stálo ještě několik džbánův, pánic a mís. Většina z nich byla však rozmačkána. Jedna páνice stála ještě na hromádce dřevěného uhlí. Zdi tohoto palácového obydli pozůstávaly ze tří až pěti vrstev mohutných balvanů. Nižší vrstva je vždy širší než vrstva vyšší, a sice průměrně o 0·20 až 0·50 metru. Nad těmito mohutnými vrstvami kamennými nalézaly se zdi zbudované z cihel. V těchto cihlových zdech nalézaly se dveře a okna „paláce“. Jednotlivé cihly byly o 0·48 metru dlouhé, 0·265 široké a 0·105 silné. Hlina, z níž byly uhněteny, je červenožlutě zbarvená a silně s řezankou smíšená. Výška zmíněných místností „palácových“ obnášela průměrně tři metry. Střecha „paláce“ byla dře-

¹⁾ Důkladný popis tohoto „paláce“ viz u „Sellina“, Tell Ta'annak, Lipsko 1904, strana 21 a následující.

věná. Vedle vlastního obydli palácového nalézalo se několik komor, sloužících za zásobárny. V těchto komorách byly nalezeny džbány a jiné různé nádobí, ze žluté hlíny zhotovené. Některé z těch nádob byly ještě úplně zachovány.¹⁾ — Ve zříceninách starokananejského města Láčchiše byly v jeho severovýchodní části vykopány zbytky „paláce“. Byl zbudován ve formě téměř pravidelného čtyřúhelníka; každá jeho strana měřila sedmnáct metrů.²⁾ — „Palác“ vykopaný v Jerichu stál na nejkrásnějším místě města, totiž v bezprostřední blízkosti tamějšího pramene. Jeho velikost obnášela 18×25 metrů. Průčelím byl obrácen k jihu. Bylo z něho dobře viděti městskou bránu a cestu, vedoucí v žirnu rovinu, před městem se rozkládající.³⁾

Archaeologie nám tedy hlásá, že palác, králem Davidem v Jerusaleme vystavěný, nelišil se asi v alně od více méně soudobých „palaců“ kananejských, či jinými slovy, že nebyl ani o mnoho menší ani o mnoho větší než „palace“ právě za příklad uvedené,

Analogie, kterou nám předvádí Písmo sv., je palác krále Salomouna. Všichni se shodují v tom, že nádhera paláce Salomounova daleko převyšovala lesk podobných staveb předcházejících... Při jeho stavbě nejednalo se o rozšíření stávající již rezidence královské, ani o obohacení stavby dřívější novou nádherou. Král Salomoun vystavěl svůj palác od základů, na jiném místě, dle zvláštních plánů, vyznačující se leskem důstojným mocného a bohatého vlastaře, panujícího v dobách dlouhého míru. Byl-li kdy dvůr královský četnější, tož to bylo za krále Salomouna... Nuže, kde stál tento pyšný palác Salomounův?

¹⁾ Srv. Schumacher, op. c., „Der Palast“, str. 91—99; o nálezech v něm učiněných, cfr. tamže str. 99—104.

²⁾ Viz P. Vincent, Canaan, str. 64, kde lze viděti též jeho plán. O „palácích“ gezerských sv. Macalister, op. c., § 13, The Palaces, str. 204—229.

³⁾ Viz Arnošt Sellin, v Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft, Berlín, čís. 41, str. 23 a násł.; jeho vyobrazení viz v Revue Biblique, svaz. 7., roč. 7., Paříž 1910, str. 415.

Jisté je místo, kde stával skvostný chrám, tímto panovníkem zbudovaný. Rovněž je jisté, že Salomounův palác stál vedle chrámu, a sice na jeho jižní straně. Všichni topografové souhlasně umisťují tuto královskou rezidenci Salomounovu v jižní části nynější esplanády Haram eš-Serifu. Plocha této esplanády obnášela v době, kdy královští stavitelové budovali zde zmíněnou rezidenci, nejvýše půl druhého až dva hektary. Máme-li na zřeteli tyto rozdíly Salomounova paláce, musíme připustit, že se mohl palác Davidův zcela dobře směstnit na ústřední plošině starého města jebusejského. Ba i v tom případě, že svou velikostí se úplně vyrovnal paláci Salomounovu, t. j. že zajímal plochu dvou hektarů, nebyl by ještě pokryl ani polovinu minimálně odhadovaného jebusejského Jerusalema...

A připustme, že nový palác krále Davida skutečně zaujímal plochu dvou hektarů. V dobách, kdy byl tento palác vystavěn, mohly obyčejné domky obyvatelů města již bez nebezpečí státí mimo původní hradby městské. Vždyť četné Davidovy výpravy válečné značně rozšířily hranice jeho království a tím zároveň s dostatek zajistily bezpečnost jeho hlavního města. Mimo to není vyloučeno, že tento obezřetný a opatrný panovník k zabezpečení těchto nových obydlí, vystavěných v ně starých hradeb, postavil novou, rozsáhlější městskou zed. Tedy obraz Davidova paláce, který nám předvádí Písma sv., potvrzuje, že nový palác Davidův mohl nalézti s dostatek místa na vrchu, známém pode jménem Ofel.

Palác Davidův již od svého počátku nalézal se v nejpřímějším vztahu ke tvrzi jebusejské, t. j. k Sionu. Jelikož vitézný král David v této tvrzi nedopojením dobytí rozobil sídlo své a změnil její jméno (= cepit autem David arcem Sion, haec est civitas David = יְהוּדָה אֶת מִצְדָּחָה וְבַרְכָּה II. Sam. 5, 7), jest patrné, že král zamýšlel usaditi se v této tvrzi trvale jako ve vhodném

místě pro svou residenci. Že během času byla tato stará tvrz přebudována a proměněna v sídlo pohodlnější a nového pána důtojnější, rozumí se samo sebou. Z těchto důvodů palác, vystavěný tyorskými řemeslníky a umělci, zajisté stál na témž místě, které David bezprostředně po dobytí Jerusalema za své sídlo vyvolil, t. j. na místě, kde stávala tvrz Sion, uprostřed vrchu, řečeného Ofel.

Tento přímý vztah paláce krále Davida ke tvrzi Sionu, na jižní straně dnešního Haram eš-Serifu, je potvrzen též vypravováním Písma sv. o přenesení archy úmluvy... Zbožný král David zamýšlel sdíleti svůj příbytek se svým Bohem, t. j. chtěl umístiti archu ve svém novém sídle...¹⁾) Právě když archa byla vnášena do „Města Davidova“, jedna z žen králových, dlících v paláci, viděla zbožného vlastaře ze všech sil tančiti před archou... Zárlivá žena se nad tím horšila a pohrdla králem. Když pak byla archa umístěna v prozatímním stanu, postaveném ve „městě“, odebral se David do svého příbytku a pokáral žárlivou Michol... „Město Davidovo“, v němž byla uložena archa úmluvy, je zajisté totožno s „městem“, o jehož dobytí bylo v předešlé hlavě (páté) vypravováno. V tomto „městě“ byl králuv harem tak umístěn, že bylo možno z jeho oken pozorovati, co se děje u brány, vedoucí do „Města Davidova“, t. j. králuv harem byl na témže vrchu, na němž stála tvrz Sion, a sice blízko brány do tvrze vedoucí...

* * *

Nyní zbývá ještě doplniti tuto studii o dobytí a počátečném vývoji „Města Davidova“ stanovením, kde a si stál svrchu zmíněny „Milló“?

Inženýr Ermelé Pierotti dověděl se od jistého rabína, že Židé pode jménem „Milló“ vyrozumívají rybník, dostávající vodu z rybníka jiného. Na základě tohoto sdělení důvěřivý inženýr konkludoval:

¹⁾ Srv. II. Sam. 6, 1, 10, 12.

„Milló“ nemůže být nic jiného než nynější hammá m el-Batrak (= rybník Patriarchův). Dostává totiž tento rybník, nalézající se v hořejší části města, svou vodu z rybníka jiného, mimo město ležícího, zvaného birket Mamillah. Totéž — dovozoval dále zmíněný inženýr — potvrzuje i tradice. Podání nazývá totiž hammá m el-Batrak „rybníkem Ezechiašovým“: Ezechiáš však dle svědectví Písma sv. obnovil „Milló“, ergo...¹⁾

Hugo Winckler považoval zase „Milló“ za „původní místo kultu“ v Jeruzalemě. Dle něho byl „Milló“ starý, schátralý chrám kananejský. Král Šalomoun tento chrám opravil a zasvětil jej kultu Jehovy...²⁾

Co značí jméno „Milló“?

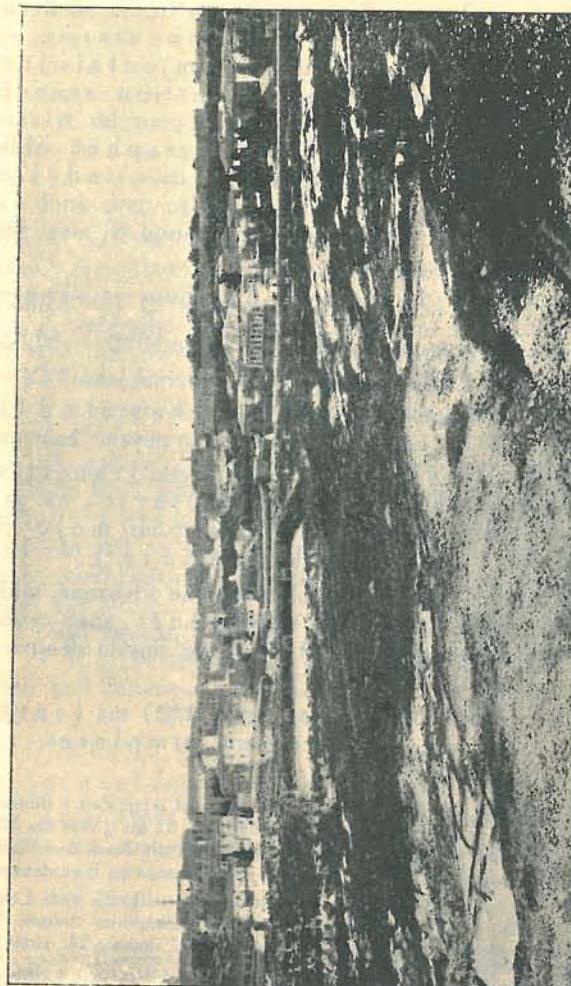
Již Cornelius a Lapide³⁾ krátce naznačil nejistotu, panující u výkladu tohoto jména: „...Hebraei per Mello accipiunt locum comitiorum, quia illuc congregabatur populus ad consultandum de rebus agendis. Alii intelligunt aggerem, qui cingebat arcem. Alii putant fuisse fossam circa arcem, quae dicta sit Mello, quod aqua impleretur. Alii autumant Mello fuisse summitatem, sive verticem montis Sion...“ Podobně P. Vincent⁴⁾ trefně píše: „... Rien que le refrain décevant: le sens de Millo échappe; peut-être un ancien mot cananéen; peut-être une partie du nom primordial de Jérusalem; peut-être une forteresse; peut-être

¹⁾ Cfr. Ermete Pierotti, Jérusalem explored being a description of the ancient et modern, Londýn 1864, str. 24 a násł.; týž: Topographie ancienne et moderne de Jérusalem, Lausanne 1869, str. 129 a násł. —

²⁾ Viz jeho Geschichte Israels in Einzeldarstellungen, Lipsko 1895 až 1900, II, str. 254 a násł. Obzvláště svr. jeho výklad Is. 29, 1 a násł.: „Vae Ariel, Ariel civitas, quam expugnavit David: additus est annus ad annum: solemnitates evolutae sunt. Et circumvallabo Ariel, et erit tristis et moerens, et erit mihi quasi Ariel...“ Prorok hledaje Ariela, kopá v prastarých zářezeních, ze kterých posléze vykope ohyzdné božstvo... Ve výkladu Wincklerové pak se to je hemží babylonskými bohy; obzvláště jsou zastoupeni Nergal, Marduk, Nebo; pak různá roční počasí: jaro, podzim atd.

³⁾ Commentaria in Lib. II. Regum, cap. V., Antwerpiae MDCXLII str. 17a.

⁴⁾ Jérusalem antique, str. 171.

Rybnič Mamillah. (Dle fotografie americké kolonie v Jeruzalemě.)

un élément des remparts jébuséens; peut-être une œuvre d'adieu; peut-être une création salomonienne; peut-être... à l'infini, chez les exégètes et les linguistes. — Millo? on ne sait pas; probablement un palais fortifié, une tour de garde, un bastion avancé, un amas de décombres: voilà pour les historiens en général. — Chez les topographes Millo est partout: au Nord, au Sud, dans la citadelle, hors les murs, sur une élévation, dans un bassin, sans qu'on rende clairement raison d'aussi impressionnantes divergences...¹⁾

I. Filologický význam jména מילוֹ (= Milló).

Massoreté toto jméno důsledně píšou מילוֹ = Milló. Toto jméno je intensivní tvar (podobně jako אֲנָשׁוּ = sinnór) dle paradigmatu kittál neb kattál od kořene מילָה.²⁾ V intransitivním smyslu znamená „impletus, plenus fuit“; ve smyslu transitivním pak znamená „implevit, replevit“, ex. gr.: implevit res locum vacuum sua ipsius mole vel copia, vel... implevit locum alia re.³⁾

Substantivum, od tohoto kořene odvozené, může tudiž znamenati bud „místo vyplňné“ aneb „věc, která nějaké místo vyplňuje“, ve smyslu kauativním.⁴⁾

Assyrské sloveso malú (= מילא) má tentýž význam: Transitivně znamená „implere“, in-

¹⁾ A professor Dr. Albert Šanda, Salomo und seine Zeit v Biblische Zeitfragen, seč. 1—2, Münster ve Vestf. 1913, str. 52 dí: „Was das Milló eigentlich war und wo es lag, ist noch immer zweifelhaft. Nach dem Namen zu schliessen kann man am ehesten an einen sehr massiven Bau denken.“

²⁾ Viz Gesenius-Kautsch, Hebräische Grammatik, 25. vyd., Lipsko 1889, str. 228, § 84b (Nomina derivata vom gesteigerten Stamm, VI. Nomina mit verdoppeltem mittleren Konsonanten, 22. kattál, 24. kittól.)

³⁾ Cfr. W. Gesenius, Thesaurus etc., svaz. I., str. 787a a násł.

⁴⁾ Srv. Gesenius-Kautsch, op. c. str. 117, § 43, Form und Bedeutung des Kal: „Zuweilen wird durch die Vokalisation eine transitive und intransitive Bedeutung desselben Stammes unterschieden, z. B. מילָה = füllen, מילָה = voll sein.“

transitivně pak „plenus esse“.¹⁾ Substantiva, od tohoto kořene odvozená, jsou:

1. Malú, stav vázaný mal, = „plnost“; adjektivum malú = „plný, naplněný“;

2. Mílú (= mil'u) = „záplava, povodeň, plnost vody“; ideogramm tohoto substantiva je je A. KAL, t. j. „velká voda“;

3. Mulú = „napln, násep, terasa, země uměle vyvýšená atd.“²⁾

Bedřich Schwall v klouní se ke ztotožnění našeho מילוֹ (= Milló) s právě uvedeným assyrským mulú pravě: „Im Assyrischen heisst mulú ‚Erdaufwurf, Terrasse‘. Beide Worte sind doch wahrscheinlich identisch.“³⁾

Z řečeného vysvítá, že význam substantiva „Milló“ je „násep“, „umělá vyvýšenina půdy“.

Tento filologický význam jména „Milló“ souhlasí se smyslem, v jakém tohoto substantiva užívá II. Písmosv.

Již nahoře (II. Sam. 5, 9) Písmo sv. zmiňuje se o „Milló“. Z tohoto textu pouze vysvítá, že se „Milló“ nalézal v nějakém vztahu s pevností Sion, a pak že stál na nějakém důležitějším místě hradeb, obklopujících akropoli jebusejskou, v níž David rozobil své sídlo.

Další zmínka o „Milló“ děje se v I. Král. 9, 15:

T.M.: „A tato jest příčina poplatku, který uložil král Salomoun za příčinou zbudování domu Je h o v y (= יְהוָה לְבָנוֹת אַתְּבִּית) a domu svého (= אַתְּהַבִּית) a Milló (= מִלּוֹ) a zdi (= hrady) jerusalemské (= חֻמֶּת יְרִשָּׁם וְאַתְּ חֻמֶּת יְרִשָּׁם) ...“

V g.: „Haec est summa expensarum, quam obtulit rex Salomon ad aedificandam domum Domini et domum suam et Mello et murum Jerusalem.“

¹⁾ Viz Delitzsch Bedř., Assyrisches Handwörterbuch, Lipsko 1896, str. 409a: „Malú = trans.: füllen; intrans.: voll sein von etwas, sich anfüllen mit etwas; erfüllt sein.“

²⁾ Ibid., str. 410b, 411a, 411b.

³⁾ Cfr. jeho Lexikalische Studien v Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, svaz. 52, Lipsko 1898, str. 137 pod מילוֹ.

LXX A: Αὕτη ἡ πραγματία τῆς προνομῆς ἡ ἀνή-
νεγκεν δὲ βασιλέως Σαλομῶν οἰκοδομῆσαι τὸν οἰκον
Κυρίου· καὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως· καὶ σὸν τὴν Μέλω
καὶ τὴν ἄκραν τὸν περιφράξαι τὸν φραγμὸν τῆς πόλεως Δανείδ,
καὶ τὴν Ἀσσούρ καὶ τὴν Μέδα¹⁾ καὶ τὸ τεῖχος
Ἰερουσαλήμ.

LXX B v I. Král. 10, 23: Αὕτη ἦν ἡ πραγματεία...
οἴκον τοῦ βασιλέως καὶ τὸ τεῖχος Ἰερουσαλήμ καὶ τὴν
ἄκραν, τὸν περιφράξαι τὸν φραγμὸν τῆς πόλεως Δανείδ,
καὶ τὴν Ἀσσούρ...

LXX motivuje zbudování „Milló“ nutností „u zavřítí průlom ve Městě Davidově“; tento topický detail schází v textu hebrejském.

Z právě uvedených textů je jisté:

Že 1. „Milló“ je tvorbou Šalomounovou²⁾ a že
2. tvořil část opevnění „Města Davidova“.

Nemémě jasnými slovy je připisováno zbudování „Milló“ králi Šalomounovi v I. Král. 9, 24:

T.M.: „Tu vystoupila (= מִלְלָה) dcera Pharaonova z Města Davidova (= יְהוָה יְרֻעָם) do jejího domu (t. j. paláce) (= תְּהִלָּה), který pro ni vystavěl (t. j. Šalomoun): tehdy zbudoval Milló“ (= נִבְּא אֶת־מִלְלָה).

V.g.: „Filia autem Pharaonis ascendit de civitate David in domum suam, quam aedificaverat ei Salomon: tunc aedificavit Mello.“

¹⁾ = „Hasor a Megiddo“. — O Hasoru pojmenování prof. Dr. Šanda (l. c., str. 50): „Über die Lage dieser Stadt kann man streiten. Man könnte sie westlich vom Hulesee in der Nähe des galiläischen Kedes suchen, wo der Name der kleinen Ebene Merdsch hat dire an sie erinnert. Doch kommt mit mehr Wahrscheinlichkeit El hadar am Südfuss des Hermon, nordöstlich von Banias in Betracht. Dann war die Festung in der Tat als äusserer Vorposten gegen Damaskus gemeint, dessen Gebiet östlich von El hadar begann, während der Hermon damals sicherlich noch israelitisch war...“ — Opevnění Megidda „verfolgte handelspolitische Ziele... Die Festung war eine Art Zentrale für das israelitische Zollamt, welches von den vorübergehenden Kaufleuten die Durchgangszölle erhob“ (Ibid., str. 50).

²⁾ Trefně podotýká prof. Šanda (op. laud., str. 53): „Jedenfalls scheint es überflüssig, zum salomonischen auch noch ein davon verschiedenes davidisches Milló dazu zu behaupten.“

LXX A: Πλὴν θυγατῆρα Φαραω ανεβη εκ πολεως
Δανείδ προς οικον αυτης ον ωκοδομησέν οον την Μέλω.

LXX B v I. Král. 9, 9b: Τότε ἀνήγαγεν Σαλωμὼν
τὴν θυγατέρα Φαραω ἐκ πόλεως Δανείδ εἰς οἶκον αὐτοῦ
ὅν ϕωκοδόμησεν αὐτῷ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις.

Tedy jen v tomto posledním textu (LXX B) nedaje se žádné zmínky o vystavění „Milló“.

Další zmínka o stavění „Milló“ děje se u přiležitosti vypravování o v zpouze Jeroboamově (I. Král. 11, 27):

T.M.: „A tato jest věc, pro kterou (t. j. Jeroboam) pozdvihl ruku proti králi: Salomon vystavěl Milló (a) u zavřel průlom Města Davidova, otce svého (= דָלֵל שַׁעַר אֶת־מִלְלָה בְּנֵה מִלְלָה).“

LXX: Καὶ τοῦτο τὸ πρᾶγμα ὡς ἐπήρατο χεῖρας ἐπὶ³⁾
βασιλέα. Σαλωμὼν ϕωκοδόμησεν τὴν ἄκραν · συνέκλεισεν
τὸν φραγμὸν τῆς πόλεως Δανείδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ...

V.g.: „Et haec est causa rebellionis adversus eum,
quia Salomon aedificavit Mello et coae-
quavit in oragine civitatis David patris sui.“

Dle LXX vystavění τῆς ἄκρας = Αἴλατη stalo se
za účelem u zavření průlomu; svr. zde též výše
uvedený text (= I. Král. 10, 23): τὸν περιφράξαι τὸν
φράγμαν τῆς πόλεως Δανείδ

Nuže: Srovnáme-li pozorně texty, obsažené v I. Král. 9, 15, 24 a 11, 27, vidíme, že všecky se srovnávají v tom, že „Milló“ vystavěl král Šalomoun, a to za tím účelem, aby zatarasil průlom, jenž by se mohl státi bezpečnosti „Města Davidova“ osudným. Tento podnik byl dle všeho velmi nákladný, jelikož (dle I. Král. 9, 15) Šalomoun za tím účelem uložil svým poddaným zvláštní poplatek, právě jako při stavění chrámu a královského paláce. V čelo této nákladné stavby bylo třeba postavit muže zvláště schopného a rázného. Za takového Šalomoun pokládal Jeroboama, a proto mu svěřil vrchní dozor nad touto veleďuležitou stavbou. Nebyla to tedy asi nějaká obyčejná trhlina v hradbách, o jejíž zatarasení se tu jednalo, nýbrž „hiatus muri“¹⁾ per excellentiam, jenž tvořil permanentní ne-

¹⁾ Viz Gesenius, Thesaurus atd., svaz. 2., str. 1130b.

bezpečí pro Město Davidovo, pravý *ρογυνός*, v o-rago, assyrské „paršu = hrob“.¹⁾ Dle I. Krále 11, 27 měl „Milló“ chrániti מִלּוֹתְרַעַת = Město Davidovo; „Město Davidovo“ byl však název substituovaný na místě dřívějšího mešudath Sijjón v II. Sam. 5, 9: nuže „Milló“ měl chránivě krýti bývalou akropoli jebusejskou...²⁾

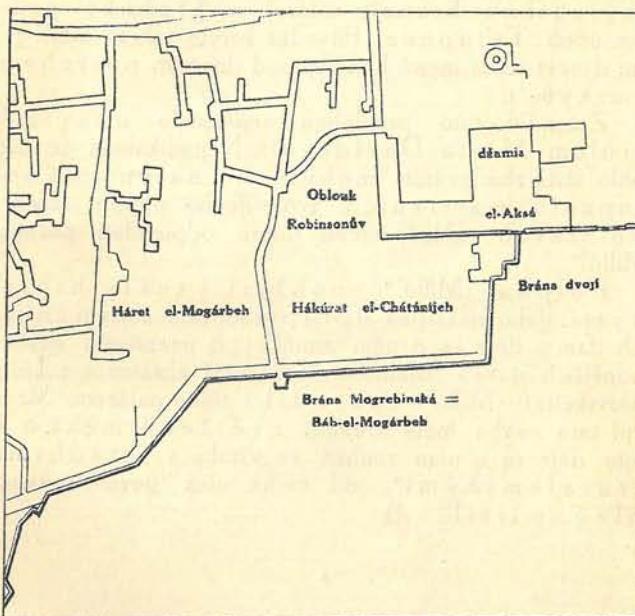
Shrneme-li uvedená svědectví Písma sv. v jedno, dospějeme k tomuto všeobecnému závěru: Biblický „Milló“ je dílem Salomounovým. Byl zbudován za tím účelem, aby byla zatarasena jistá prohlubeň, ohrožující bezpečnost „Města Davidova“, rozuměného v pravotním smyslu...

III. Údaje archaeologické a topografické:
Všeobecná poloha dvou velikých staveb Salomounových jest absolutně jistá: chrámu totiž a paláce králova. Tuto polohu můžeme více méně ztotožňovati s obvodem dnešního Haram eš-Serífu. Jelikož „Milló“ jako tvorba Salomounova jeví se ve více méně přímém vztahu k témtoto dvěma zmíněným stavbám, naskytá se sama sebou myšlenka, že „Milló“ pravděpodobně nalézal se někde na blízku těchto monumentálních dvou staveb. Při lokalizování jeho hned s počátku můžeme vyloučit tři strany, a sice: a) Severní stranu chrámovou: Zde nejevila se žádná potřeba vyplnití nějaký „průlom“. b) Stranu východní: Nemohlo být o nějakém zatarasení údolí Kedronského ani řeči. c) Stranu jižní: Neboť stávalo-li zde původní město, nebylo třeba mezi ním a královským palácem budovati stavbu takového rázu, jakou byl „Milló“. — Zbývá tudíž jediná strana, severozápadní: A ona také jeví potřebu stavby takové povahy, jakou byl „Milló“.

¹⁾ „... Eine besonders schwache Stelle der Ummauerung“; prof. Šanda, op. c., str. 53.

²⁾ Pokud se dotýče zmínky o „Milló“ v II. Paralip. 32, 5, tu ped tímto jménem dlužno vyrozumívat nějakou vodní stavbu, pomocí které král israelský vojsku Sennacheribovu odvedl vodu do města; v tomto případě zdá se „Milló“ mít význam svrchu zmíněného assyrského „mílu“, t. j. plnost, hojnost vody. — „Beth Milló“ v II. Krále 12, 21b může mít ten smysl, že někde na blízku „Milló“ nalézala se budova, jež přiležitostně používaná byla jako residence královská.

Tato strana nalézá se v těch místech, jež dnes nesou název hákúrat el Chátúníjeh, nedaleko nynejší brány Mogrebské. Lze tam po obou stranách dnešní hradební zdi pozorovati značnou nerovnost půdy: Kdežto uvnitř zdi hradební půda dosahuje pouze

Hákúrat el-Chátúníjeh.

výše 1,50 metru, dosahuje na její zevnitřní straně výšky osmi až desíti metrů. Tomuto detailu dodává důraznější váhy následující okolnost: Zevnější strana tamější hradební zdi pozůstává z prastarých ohromných balvanů. Při bedlivějším pozorování nejnižších vrstev této zdi se zdá, jakoby spočívala na jiném, o mnoho starším základním zdivu. Mimo to zdá se býti málo pravděpodobno, že by — náhodně — právě sem tyto obrovské balvany z jiného místa byly přivlečeny,

a proč právě na tomto místě a nikde jinde není nahromaděno tolik starých obrovských kvádrů. Tato nápadná okolnost mimovolně přivádí nás na myšlenku, zdali zde před davnými věky nestávala nějaká zvláště pevná a nákladná stavba ...

A právě mezi tímto místem a zmíněnou Mogrebskou branou nalézal se hluboký průlom údolí Tyropoea. Původní koryto tohoto údolí je nyní dvacet sedm metrů hluboko pod dnešním povrchem zemským.¹⁾

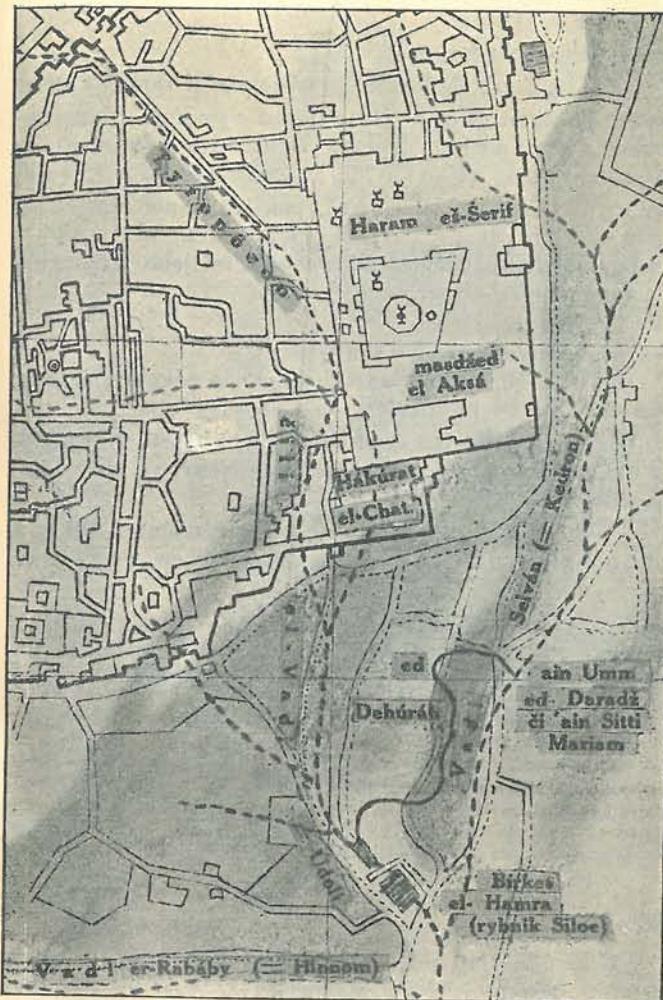
Zatarasiti tuto prohlubeň znamenalo uzavřítí „průlom Města Davidova“. Nejradikálněji se tak mohlo státi zbudováním mohutného náspu aneb seskupením massivních, tvrdošíjněho odporu schopných staveb: Obé mohlo dobře odpovídati povaze „Milló“.

Položa „Milló“ souhlasí s texty biblickými: Jeho nákladná stavba vyžadovala uložení zvláštních daní; děje se o něm zmínka při jmenování nejnákladnějších staveb Šalomounových, totiž chrámu a paláce královského; »Milló« sousedil s tímto palácem. Massivní tato stavba měla chrániti z většené měst, o a proto děje se o něm zmínka ve vztahu s „hradbami jerusalemskými“, od nichž však povahou svou úplně se lišil...²⁾

* * *

¹⁾ Sr. Wilson-Warren, The Recovery of Jerusalem, str. 119 a t. ásl.; obzvláště však všimni si přiloženého nákresu na str. 119 — Jerusalem: General Sketsch; Elevation of south front of the Noble Sanctuary, kde je pěkně znázorněna první hladká a směr údolí Tyropoejského.

²⁾ Již stavební rada Konrád Schick — v Zeitschrift des deutschen Palästina-Vereins, svaz. XVII., Lipsko 1894, ve článku Die Baugeschichte der Stadt Jerusalem in kurzen Umrissen von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart dargestellt, str. 6—7 — hledal „Milló“ v těchto místech a spatřoval ve zminěné ḥákúrat el-Chátúníjeh jeho zbytek, „ein Rest“: „Es ist dies die vom heutigen Doppeltor nach Süden vorspringende Stadtmauer mit dem nach Westen umgebogenen Stück, innerhalb welcher der Platz (heute Chátúníjeh genannt) mit Erde angefüllt ist . . .“ Dále praví: „. . . Wenn es nun 1. Kön. 11, 27 heisst: „Salomo baute das Milló und verschloss die Lücke an der Stadt Davids, seines Vaters, so besagt das eben, dass dieses Milló das Tyropöon (die „Lücke an der Stadt Davids“) abschloss, und dass . . . Salomo diese Arbeit vollendet hat. Hier, wo

Průběh údolí Tyropoeon, arabsky el-Vádi t. j. „údolí“. (Dle P. Vincenta, Jérusalém Antique, Planche I.)

Nyní zbývá ještě objasnití jméno a polohu „Ofelu“.

I. Jeho význam.

„Ofel“ (= ὄφελος) je pravidelná „forma segolata“ dle vzoru kotl. Tato forma vyjadřuje především pojmy abstraktní.¹⁾ Toto substantivum je odvozeno od kořene „áfal“ (= אָפָל). Substantivum „Ofel“ značí „nádor“ = „tumor“, pak též nádor povrchu zemského, t. j. „vrch, tumulus, clivus“.²⁾ Vrchu tomuto se dostalo pojmenování od jeho podoby s nádorem.

II. Jeho poloha

a/ dle svědectví Písma s v.

Bible se zmiňuje o vrchu Ofelu na několika místech. Isaiáš 32, 14 prorokuje:

TM.: „Palác jest opuštěný, hlučné město (je) pusté, 'Ofel a baḥan ,spustošené', na vždy ve sluje proměněné.“³⁾

„Ofel má zde povšechný význam: „Nádor, vrch.“ Baḥan (= בָּחָן) je substantivum egyptské

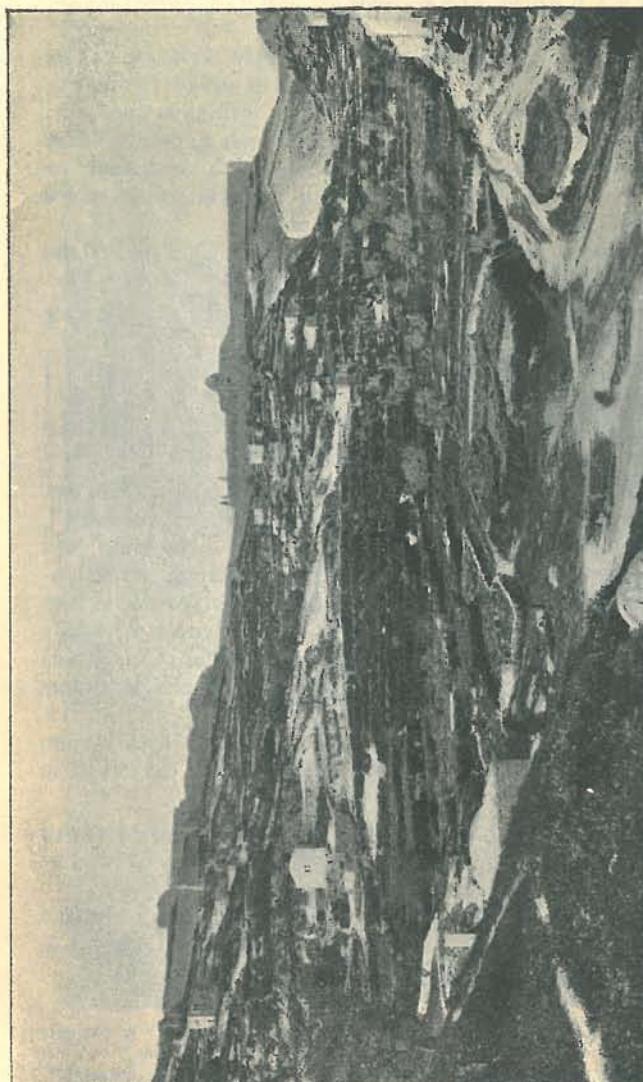
der Ophelhügel nur ein Weniges höher ist, als die Talsohle des Tyropöons, bedurfte die Davidstadt eines besonderen Schutzes. Deshalb wurde hier dieses innen meist mit Erde aufgeführtes Bollwerk „Millo“ (= Auffüllung, Damm) gebaut und zwar so stark, dass sich Reste davon durch alle Jahrhunderte bis heute erhalten haben. Die Steine daran sind nicht so sorgfältig bearbeitet wie beim Tempel . . .“ A na str. 8. dí: „Da das Millo das Tyropöontal überschritt, so wurde für das Tal herabkommende Wasser ein mannshoher Kanal erbaut, der unter dem Millo hindurchführte. Dieser Kanal ist heute noch vorhanden.“ — Cfr. téhož Die Stiftshütte d. s. Tempels in Jerusalem und der Tempelplatz der Jetzzeit, Berlin 1896, str. 198—200.

1) Na př. קָדְשָׁה := „svatost“, טָהֹר = „pravda“, בְּשַׁת = „pu-dor“ atd.

2) V. Gesenius, Thesaurus etc., I, str. 1055a.

3) Cfr. překlad P. Alberta Condamina, T. J., Le Livre d' Isaié. Traduction critique avec notes et commentaires. V Etudes Bibliques, Paříž 1905, str. 201:

„Le palais est désert,
la ville bruyante bandonnée,
Colline et tour de garde ,dévastées‘,
changées pour toujours en cavernes . . .“

Vádi er-Rabáby (≡ Hinnom). Vádi bř Ajub, Údolí Kedron.
(Dle fotografie zhotovené americkou kolonií v Jeruzaleme.)

= b ḥ n-t a značí „věž“ neb = b ḥ n a značí „letohrad, villu.“¹⁾

Přes tuto zdánlivou neurčitost byly výrazy ‘O fel a b a ḥ a n Isaiášovým současně k ūm úplně jasnými, asi tak jako obyvatelům dnešního Jerusalema místní jména K a l a a h, D ž ó r a h, D e h u r a h a pod. Název „ba ḥ a n“ snad až do dnův Isaiášových upomínal na letohrad, jež byl král Salomoun vystavěl princezně egyptské, kterou za ženu byl pojal . . .

Podobně M i c h e á š 4, 8 předvádí Ofel ve vztahu se sv. Městem:

T M.: „Ty však věži pastýrská, nádore dcery Sionské (= יְמִינֵת הַכּוֹלֶה), přijde až k tobě . . .“

LXX: Καὶ σὺ, πίστος ποιητίου [.] αὐχμώδης [.] θυγάτηρ Σειών, ἐπὶ σὲ ἤξει .

V g.: „Et tu, turris gregis [.] nebulosa e filiae Sion, usque ad te veniet . . .“

Nepřihlížíme li k nesprávnému překladu slova Ofel ve smyslu „temnoty = αὐχμώδης = nebulosa“, všecky tři texty navzájem souhlasí. Tentokrát jsou v nich výrazy „věž“ a „nádor“ již aspoň symbolicky specifikovaný. Prorok předpovídá v této hlavě (verši 1. a násł.) obrození skrze zaslíbeného Messiaše a líčí náboženské vítězství a nádheru chrámu. Čím je věž pro bezpečnost stáda, tím bude v těch dnech Jerusalem pro lid vyvolený: „Tu autem, turris gregis, ‘Ophel filiae Sion, usque ad te veniet: et veniet dominium primum, regnum filiae Ierusalaim“ (TM v latinském překladu) . . .

Písmo sv. připomíná dále Ofel ve vztahu ke chrámu a ke stavbám, vykonaným za příčinou větší bezpečnosti sv. Města; Paralip. 27, 3:

T M.: „[Jotham] vystavěl v elikou bránu domu Jehovy a vykonal mnoho prací ve hradbě nádoru (= ‘Ofel)“.

¹⁾ LXX se nezmíňují ani o ‘Ofelu ani o ba ḥ anu. V g. pak překládá: „. . . Tenebrae et palpatio factae sunt super speluncas.“ — „Tenebrae je adaptace hebrejského לְבָשׁ עַד od slovesa לְבָשׁ = „zatemnit“; palpatio je forma katil od kořene זְקֻפָּה = „zkoušeti, přesvědčitise“.

Terasovitý spád Ofelu směrem k rybníku Siloe.
(Dle fotografie zhotovené americkou kolonií v Jeruzalemě.)

LXX: ... ψυχοδόμησε τὴν πύλην οἴκου κυρίου τὴν
ψυχῆλην καὶ ἐν τείχει Ὁπελ ψυχοδόμησε πολλά ...

V g.: „Ipse aedificavit portam domus Domini
excelsam et in muro Ophel multa con-
struxit.“

Svatopisec detailně připomíná pouze tyto dvě obzvláště vynikající stavby krále Jothama: Vystavění vysoké brány v chrámu a pak provedení různých staveb ve hradbách, chránících „nádor“ (= Ofel). Ostatní stavitelskou činnost tohoto vládce zahrnul hagiograf v tato souborná slova: „Urbes quoque aedificavit in montibus Juda, et in saltibus castella, et turres“ (ibid., v. 4.) . . .

Další biblické (= II. Paralip. 33, 14) svědectví zmiňuje se o Ofelu následovně:

T M.: „A potom (t. j. po návratu ze zajetí) Manasseh vystavěl zevnější zed Města Davida na západ Gihonu [jenž jest] v bystřině, až ku bráně Rybné, a ,kolem celého‘ nádoru (Ofel) a zvýsil (tuto zed) značně...“

LXX a): . . . ψυχοδόμησε τείχος ἔξω τῆς πόλεως Δανειὸδ ἀπὸ λιβός κατὰ Γιὸν ἐν τῷ χειμάρρῳ καὶ ἐπο-
ρευομένων τὴν πόλην τὴν κυκλόθεν (καὶ κατὰ τὴν εισόδον την δια της πολης ιχθυικης, A) καὶ εἰς (καὶ περιεκυ-
λωσεν, A) αὐτὸν Ὅπλα (το αδυτον, A) καὶ ὑψωσεν
σφρόδρα . . .

V g.: „Post haec aedificavit murum extra civitatem David, ad occidentem Gihon, in convalle: ab introitu portae piscium per circuitum usque ad Ophel, et exaltavit illum vehementer...“

Překlad řecký není zde s dostatek pevný; za to TM je korrektní a dostatečně srozumitelný. Dle tohoto posledního textu Manasse na místě jednoduché původní hradby, korunující východní hřeben „Města Davidova“ v užším slova smyslu, opatřil město jinou pevnou čarou: Tato nová zed — „východní“ vzhledem k „Městu Davidovu“, „západní“ vzhledem k prameni Panny Marie (= Gihonu) — neobmezovala se na původní město, nýbrž zabíhala ještě kus na sever. Jejím nejzazším bodem byla „brána Rybná“, stávající ne-

daleko dnešního rakousko-uherského hospice. Na opačném konci tato hradba uzavírala „nádor = Ofel“.

Konečně Nehemiáš praví, že Nathinejší bydleli na Ofelu.¹⁾ Čtvrt jimi obývaná nalézala se více než pravděpodobně v bezprostřední blízkosti chrámu, uvnitř hradeb. Dle tohoto údaje Písma sv. je nutno umístiti „nádor = Ofel“ jihozápadně ode dnešního Haram eš-Serífu, t. j. mezi starým „Městem Davidovým“ a esplanádou chrámu . . .

b) Též dle svědectví Josefa Flavia nalézal se Ofel v těchto končinách:

Κατὰ θάτερα δὲ πρὸς δύσιν, ἀπὸ ταῦτοῦ μέν ἀρχό-
μενον. διὰ δὲ τοῦ Βησσοῦ καλούμενον χώρου κατατεῖνον
ἐπὶ τὴν Ἐσσηνῶν πτίλην, καπέτα πρὸς νότον ὑπὲρ τὴν
Σιλωῶν ἐπιστρέφον πηγήν, ἐνθεν τε πάλιν ἐκκλίνον πρὸς
ἀνατολὴν ἐπὶ τὴν Σολομῶνος κολυμβήθραν καὶ διῆκον
μέχοι χώρου τινός, ὃν καλοῦσιν Ὁφλάς, τῇ πρὸς ἀνατολὴν
στοᾷ τοῦ ἱεροῦ συνήπτε.²⁾

Při rozdrobení sv. Města mezi vzbouřené strany Ofel a Kedron byly v dzení Janově, mimo tvrzení moci nalézal se též „chrám a jeho okolí“:

. . . ὁ δὲ Ἰωάννης (χατεῖχε) τὸ θρέατον καὶ τὰ
πέριξ ἐπ' οὐκ ὀλίγον τὸν τε Ὁφλᾶν καὶ τὴν Κεδρῶνα
καλούμενην φραγάγγα.³⁾

¹⁾ Viz hl. 3, v. 26: „Nethinim bydleli na 'Ofelu až naproti bráně Vodní . . .“ Srv. tamže 11, v. 21. — Nathinejší (= נְתִינִים) byli služebníci chrámu = „mancipa templi“, λεόδοου (Josephus Fl. Antiquitates, 11, 5, § 1), qui Levitis in ministerio sacro ad manus erant (cfr. I. Par. 9, 2). Ita appellati sunt ut „Deo dati“ seu „donati“ (srv. kořen יְתִינֵה = „daroval“). Apud Esram 8, 20 hoc institutum ad Davide revocatur: Ac videntur Nethinaei partim Cananaei fuisse in servitutem redacti (Jos. 9, 23, 27), partim peregrini bello capti; de viliore eorum conditione vide Talmud, Jebamoth 2, 4. Cfr. Gesenius, Thesaurus etc., svaz. II., str. 929a. — „Brána vodní“ nalézala se pravděpodobně naproti studni Gihonské t. j. dnešním pramenu Panny Marie.

²⁾ Viz De Bello Judaico Libri Septem, V, 4, 2, § 145. — Cito-váno die Flavii Josephi Opera, Edidit et apparatu critico instruxit Benedictus Niese, Vol. VI, str. 453 dole — Berolini MDCCXCIV.

³⁾ Tamže, svaz. V, 6, 1, § 254, či strana 469.

Nynější vchod ku pramenu Panny Marie. (Vyobrazení ke stránce 62.)

A když se byl Titus zmocnil Města Dolního a chrámu a když se chystal dobýt i Města Horního, tu spálil ještě stojící zbytky Města Dolního. Plamenné jazyky hltaly „palác archivů, Akru, radnici a místo, zvané Ofel“ a sahaly „až ku paláci Heleninu, nalézajícímu se ve středu Města Dolního“:

Οἱ δὲ ἐκείνην μὲν ἐπέσχον τὴν ἡμέραν, τῇ δὲ ὑστεραῖς τὸ τε ἀρχεῖον καὶ τὴν ἄκραν καὶ τὸ βουλευτήριον καὶ τὸν Ὀφλᾶν καλούμενον ἔφῆψαν· καὶ προύκοψε τὸ πῦρ μέχρι τῶν Ἐλένης βασιλείων, ἢ δὴ κατὰ μεσην τὴν ἄκραν ἦν . . .¹⁾

V právě uvedeném citátě dlužno pode jménem Ofel zajisté vyrozumívat něco docela jiného, než nějakou anatomickou budovu, jako „archiv — ἀρχεῖον“ neb „radnici — βουλευτήριον“; pravděpodobně zvláštní čtvrt města, do které požár se rozšířil ...

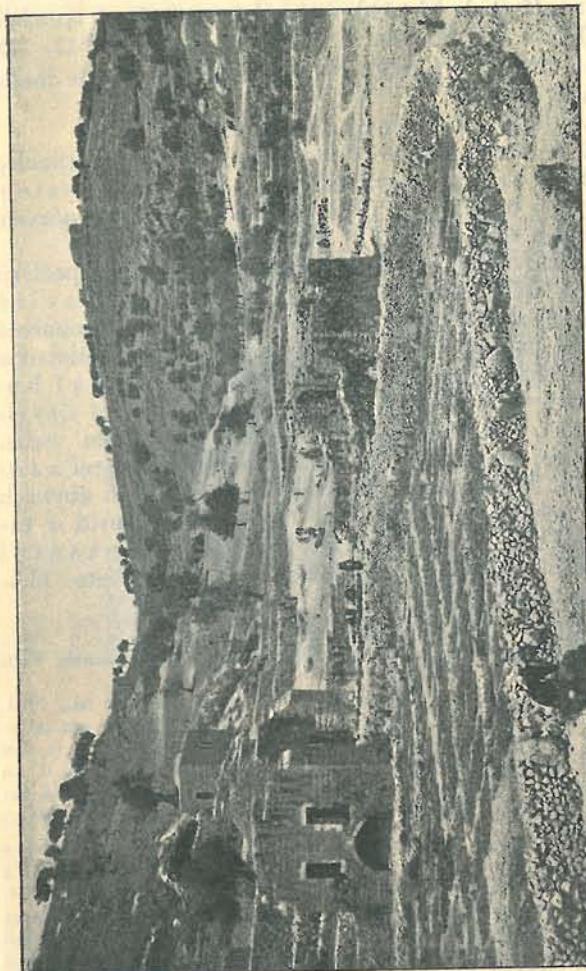
c) Udale chorografické.

Naproti hlubokému záhybu údolí Tyropoeon, tvořícího svrchu zmíněný, pro město nebezpečný „průlom“, jenž byl zatarasen nákladnou massivní stavbou „Millo“, proniká do kedronského údolí mohutný výbězek jiho-východního vrchu; jeho dnešní jméno je ed-Dehurah. Vrch tento terasovitě sklání se ke zmíněnému údolí, až se v něm konečně ztráci ...

Přes ssutiny, během dlouhých staletí zde se nahromadivší, zachoval tento výbězek až dosud s vlastní charakteristikou tvářnosti. Díváme-li se na výbězek tento, vidíme, jak případného významu užilo Písmo sv. při jeho pojmenování. Je to vrch, pravda, avšak ne v témže smyslu, jako na př. Bezetha. Jeho fysiognomie je trefně vystížena názvem *nádor, vydulost, protuberance*. Názorněji a zároveň jednodušeji není možno definovati tento geologický zjev ...

Bыlo asi tehdy v běžné mluvě o bycějem podobné útvary geologické nazývat jménem „Ofel“. Až doposud máme toto dva doklady. Jeden nalézá se v Předjordání, druhý v Zajordání. O prvním nám vypravuje II. kniha Král. 5, 24 (TM): „A přišel (t. j. Giezi) ku nádoru a vzal z jejich rukou ...

¹⁾ Ibidem, svaz. VI, 6, 3, § 354, či strana 559 uprostřed.

Vádi Bir-Ajjub, bezprosídeně jižně od Ofelu.
(Dle fotografie zhotovené americkou kolonií v Jeruzaleme.)

= יְבָא אֶל־הַעֲפֵל וַיַּבַּח. Tento „O'fel“ nalézal se ve městě Samari. — O druhém pak hlásá nápis krále Meši: „Já (t. j. Meša) vystavěl jsem (město) Korcháh (= קְרַחָה) zed zahradní a zed 'ofelu' = אָנְכִ בְּנָתִ הַעֲפֵל וְחִמְתִ הַיּוֹרֵן חִמְתִ קְרַחָה“.²⁾ Korcháha snad je dnešní Kerak.

d) Údaje archeologické.

Již v letech 1867—68 odvážný anglický palestinolog Sir Ch. Warren objevil na „Nádoru“ celý systém různých opevnění, jež nazval povšechným názvem „hradba ofelská“.³⁾

Základy jedné z těchto hradebních zdí nespočívají přímo na skále, nýbrž na silné vrstvě hlinovité země. Spodní šířka této zdi obnáší 4,42 metru, průměrná její výška pak 4,50 metru. Západně od tohoto hradebního systému celý jihovýchodní vrch byl kdysi pokryt budovami. Warren se o tom přesvědčil více než čtyřiceti zkouškami na různých místech tohoto vrchu. Rozumí se samo sebou, že po tolikerém zpustošení a rozboření sv. Města marně bylo pátráno po větších zbytcích nějaké monumentální stavby...⁴⁾ Můžeme mluvit o velikém štěstí, že se zachovaly ještě tak impozantní zbytky hradeb, které kdysi chránily tento jihovýchodní vrch.

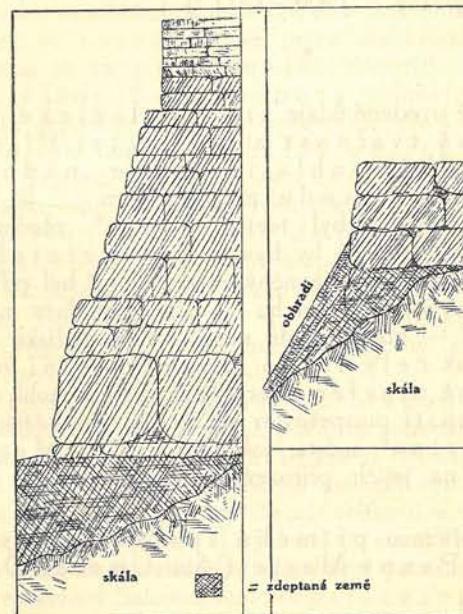
¹⁾ P. Lagrange, O. Praed., v Revue Biblique Internationale, Paříž 1901, str. 528.

²⁾ Cfr. tentýž, L' inscription de Mésa, Revue Biblique Int., 1901, str. 522, rádek 21. — Lagrange komentuje právě citovaný text takto: „Il s'agit ici de deux murs, chacun pour un quartier différent; le nom du second quartier est Ḥ̄p̄y, comme à Jérusalem le quartier entouré d'un mur au sud — est du Temple (II. Chr. 27, 3 etc.), et probablement à Sainte-Marie (II. Reg. 5, 24) ... , et le nom du premier quartier est Ḥ̄y = les bois ou les jardins (cfr. Encl. 2, 6), ce qui est une nouvelle analogie avec Jérusalem où les jardins du roi touchaient à l'Ophel... l'Ophel serait peut-être l'arrière-ville“. Tamže str. 534.

³⁾ Podrobnosti viz Cpt. Wilson, cpt. Warren, The Recovery of Jerusalem, Londýn 1871, Chapter XI „Ophel“, „Excavations“, str. 292—302; pak Charles Warren, Underground Jerusalem: An Account of some of the principal difficulties encountered in its exploration and the results obtained, Londýn 1876, str. 417 a násled.

⁴⁾ Srv. Frederick Jones Bliss — Archibald Campbell Dickie, Excavations at Jerusalem 1894—1897, Londýn 1898, str. 233, a pak obrazec XXIII: „Excavations on Ophel“ mezi stranami 232—233.

Svrchu zmíněná hradba má nápadnou podobnost se zbytky hradeb jerišských, profesorem Arnoštem Sellinem vykopaných.¹⁾

Průřez hradební zdi Jerišské z r. 2000 př. Kr.

Průřez zbytku Ofešské hradební zdi, vykopané roku 1910.

(Dle P. Vincenta, Jerusalém, planche XIX.)

Z této její nápadné podobnosti s kananejskými hradbami jerišskými možno v ní spatřovat starou jebusejskou zed hradební. Je na ní

¹⁾ Viz Sellin, Mitteilungen und Nachrichten des Deutschen Palästina-Vereins, Lipsko 1907, str. 71 a plán připojený k 39. číslu Mitteilungen und Nachrichten der Deutschen Orient-Gesellschaft.

viděti téměř všecky charakteristické známky kananejských zdí hradebních.¹⁾

Tato zed nalézá se dnes ve hloubce šesti až sedmi metrů pod různými zříceninami, během staletí nad ní se nahromadivšími. Její jižní část byla vykopána Angličany r. 1909—1911.²⁾

* * *

Právě uvedené údaje archaeologické, chorografická tvářnost a svědec tví Písma sv. navzájem úplně souhlasí: Ofel je „nádor“, jenž byl korunován původním městem... Již za dob jebusitských byl tento „nádor“ obehnán zdí hradební, jelikož by bývalo neprozetelně po nechatí jej mimo opevněný obvod. Když byl přesmyk tohoto jihovýchodního vrchu — označený dnes mešitou el-Aksa — obehnán zdí, sahající až k ložisku Tyropoea, pak celý tento jihovýchodní ostroh byl úplně uzavřen a Jerusalem na něm mohl s větší bezpečností prosperovat než jiná, na tehdejší poměry „nedobytná“ města, jako Jericho, Megiddo, Gezer, na jejich přirozeně méně bezpečných návrších...

Za příčinou přímého spojení s blízkým pramenem Panny Marie ('Ain Umm ed-Daradž)

¹⁾ Názorně tyto podrobnosti hradeb kananejských předvádí P. Vincent ve svrchu citovaném díle Canaan atd. (v hlavě I.: Les villes cananéennes, II.: Fortification et structure, § 1: Les matériaux. Les remparts, str. 29 a následující) viz vyobrazení šesté na str. 30; ohledně Megidda srovnej vyobrazení deváté na str. 32, a vyobrazení jedenácté na str. 34. Ohledně Ta' annaku viz vyobraz. třinácté na str. 36. — Velice pěkné znázornění jednotlivých vrstev, z nichž pozůstávala kananejská hradební zed, viz na opevnění města Megidda, str. 38.

²⁾ Viz tentýž, Jérusalem sous terre. Les récentes fouilles d'Ophel. Londýn 1911, str. 32. — P. Vincent mezi jiným tam píše: „... Mais de tout ce qui est construction cananéenne, la plus provocante et la plus énigmatique est sans contredit le bloc énorme de maçonnerie cyclopéenne, 17, au fond de la galerie XIX. On sera frappé par la relation de ce môle avec les cavernes inférieures et le puits vertical au bout du tunnel d'Ophel...“ Srovnej k tomuto textu obrázek VI, 4, 5.

tvrz Sionská vypínala se uprostřed ostrohu. Svrchu zmíněným podzemním tunelem (= sinnorem) vnikl hrdinný Joab do pyšné pevnosti a podobil ji svému králi. Tento přispíšil si s její opravou a usídlil se v ní. Tvrz Sion stala se „Městem Davidovým“. Za příčinou tehdejších pohnutých dob nebylo lze ihned pomýšleti na rozsáhlější práce stavitelské, naopak bylo třeba je na nejnuttnejší obmeziti. Avšak od počátku vlády Salomounovy vidíme všude čile pracovati nejen na stavbách opravných, ale i okrasných. Především bylo nutno radikálně odstraniti hlubokou jízvu, kterou v severním průčelí města permanentě tvořil nebezpečný záhyb údolí západního (Tyropoeon). Za tím účelem byl tento záhyb zasypan a na tomto náspu (náplni = „Milló“) pro větší bezpečnost byla zbudována ještě jiná pevná stavba. Tím bylo docíleno naprosté bezpečnosti severozápadního rohu města, který byl až doposud Achillovou patou Jerusalema...

V tomtéž čase za starou hrabou, chránící město na jeho severní straně, počal se ponenáhlu zvedati na vrcholu hory Moriah nádherný Hospodinův chrám. Mezi chrámem a starým městem vystavěl Salomon nový palác, odpovídající velikosti a rostoucímu lesku království. Mezi dependance i královského paláce vzbuzoval obzvláštní pozornost letohrad, vystavěný Salomounem pro princeznu egyptskou, kterouž byl do svého harému pojat.¹⁾ I tento letohrad nalézal se mimo staré „Město Davidovo“, jelikož celý královský dvůr postoupil v bezprostřední sousedství chrámu. Letohrad tento nestál na západní straně starého města, jelikož zde nalézala se massivní stavba „Milló“, ani na severní straně města, protože tato strana byla vyhrazena pro Svatyni. Zbývá tudíž „nádor“ = Ophel, vrch to jihovýchodní. Tato královna villa nalézala se

¹⁾ „Der grosse Harem kann Salomo nicht zum Vorwurf gemacht werden. Es ist die Art orientalischer Herrscher, ihren Reichtum nicht nur durch die Pracht ihrer Paläste und Schätze, sondern auch an einer Elite von Weibern zur Schau zu tragen.“ A. Šanda, Salomo und seine Zeit, str. 73.

zde v naprosté bezpečnosti díky příkrému svahu „nádoru“ a díky blízkosti zbrojnic a stráže. Pravděpodobně vystavěl Salomoun tento letohrad ze zvláštní pozornosti ke své milostnici v charakteristickém slohu knížecích letohradů její egyptské domoviny. Vždyt i architektura a umělecká výzdoba chrámu nesla ráz kultury egyptské: Tím tedy pravděpodobněji dal Salomoun letohrad, určený k obývání dcery faraonovy, vystavěti ve slohu egyptském a pojmenoval jej názvem egyptským. A toto cizí pojmenování udrželo se po dlouhá staletí v ústech obyvatelů Jeruzaléma... Když Isaiaš ohlašoval sv. Městu hrozby, které je stihnou, a předpovídá zpustošení Ophelu a báhanu, všichni jeho současníci dobře rozuměli významu těchto místních pojmenování. A nápadno jest, že předpověď tragického osudu Ophelu a báhanu začíná břitkými šlehy „žen bezstarostných“, trávících život v nečinnosti a rozkoších...

Stavby králu Jothama a Manasse lokalizují se samy sebou na Ophelu. Již od posledních let panovaly krále Salomouna chrám a palác nestál více v odděleně vnesené odloženosti ode města, stěsnaného uvnitř hradeb... Povstaloť během času kolem egyptský pojmenovaného letohradu celé nové předměstí. Toto předměstí zajímalo všecek — dosud prázdný — zbytek „nádoru“. Bylo obydleno služebníckem palácovým a chrámovým. Obezřetnost kázala obehnati toto předměstí ochranou zdí. Stará opevnění již nepostačovala k jeho ochraně. Nejistota tehdejších časův a časté poplašné zprávy urychlily provedení těchto nutných opatření. Manasse tato opatření doplnil, zbudovav na samém úbočí, a sice před hradbou chránící hřeben vrchu, ve výši jeho

¹⁾ Hl. 32, v. 9 a násł. — תְּנַנְּנָשׁ = plur. od נָשׁ = „in malam partem socors, secundis rebus ferox“, Gesenius, Thesaurus, sv. II., str. 1349a, „rozpustilý, nadutý“. — Aug. Grampon, La sainte Bible, traduite en français sur les textes originaux, avec introductions et notes, svaz. 5, str. 104b překládá: „Nonchalantes“, to jest: „Vivantes à l'aïse, dans le repos et la gaieté“. — Alb. Condamin, Le livre d'Isaïe atd., překládá: „Femmes insouciantes“, str. 200.

první terasy novou zed za účelem větší bezpečnosti starého „Města Davidova“. Jelikož však palác a chrám nalézaly se mimo „Město Davidovo“, vinul Manasse svoji zed po celém boku jihovýchodního vrchu až k jeho stokus údolím, nalézajícím se před vrchem Bezethou; aniž toto údolí bylo překročeno, vedl Manasse zmíněnou zed kolem severní strany chrámového náměstí až k údolí západnímu, t. j. Tyropoeu...

Dnes na Ophelu, na místech, kde před dávnými staletími stála tvrz Sion a původní sídlo králů israelských, lze zříti jen mrtvé ssutiny... Kdykoliv jsem zavítal na tento velepamátný vrch, vždy zdálo se mi, jako by celé jeho ponuré okolí připomínalo slova sv. Jeronyma:¹⁾ „... civitas (= Jerusalem) Hadrian temporibus in aeternos cineres collapsa est...²⁾

¹⁾ Patrologia Latina, sv. 24, str. 801.

²⁾ Cfr. též resumé professorum de Notre-Dame de France v Jerusalem (=Assumptionistů) v jejich díle La Palestine, Paříž 1904, str. 56—57: „Jérusalem commença toute petite sur cette colline d'Ophel, qui, de l'enceinte actuelle du Temple, pique son promontoire droit vers la piscine de Siloé, en longeant le Cédron... L'Ophel, prolongement régulier de la colline du Temple toujour s'appelée Sion; l'Ophel, seul point d'où l'on puisse monter de la ville ancienne au Temple, selon l'expression continue de la Bible... l'Ophel est bien le berceau primitif de Jérusalem, le noyau de la ville de David et des rois de Juda...“

Oprava: Na str. 17. čti Terra míslo Teire v pozn. 2.

Uzdělavací knihovna katolická.

Pořádají: Dr. Josef Tumpach a Dr. Antonín Podlaha.

Se schválením nejdůst. kníž. arcibiskupského Ordinariátu v Praze ze dne
22. května 1896 číslo 4884.

- Svazek I. „*Apologie viry křesťanské na základě věd přírodních*“. Napsal kanov. F. Duilhé de Saint-Projet. Přel. Dr. A. Podlaha. 4 K 20 h.
Sv. II. Dra. Jana Sýkory „*Umučení a oslavění Pána našeho Ježíše Krista podle čtyř evangelií*“. Četné vyobr. v textu a 2 přílohy. 6 K.
Sv. III. Dra. Pavla Vychodila „*Básnictví a mravouka*“. 80 h.
Sv. IV. Dra. Eugena Kadeřávka „*O původu tvorstva dle zpráv biblických*“. 80 h.
Sv. V. Arnošta Hella „*Podobizny svatých*“. Z francíny přeložil Sig. Bouška O. S. B. Četné obrazy starých i novějších mistrů. Titulní list kreslil mistr Jenewein. 4 K.
Sv. VI. Dra. Frant. Kryšťufka „*Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských se zvláštním zřetelem k zemím koruny české od r. 1740-1898*“. (S obr. vlastní rakouských.) I. díl 6 K, II. díl 11 K.
Sv. VII. P. Jindř. Pesche a P. Vict. Cathreina „*Soukromé vlastnictví*“. Dvě sociologické studie. Z něm. přel. Dr. J. Tumpach. 2 K 70 h.
Sv. VIII. P. A. Lapotr. T. J. „*Moravané*“. Stat ze spisu „*Evropa a svatá Stolice za dob Karlovců*“. Z francíny přel. Dr. Fr. Ehrmann. 1 K.
Sv. IX. Dra. J. Bilczewského „*Archaeologie křesťanská ve službách dějin cirkevních a věrouky*“. S četnými ilustracemi v textu. Z polského originálu přeložil Dr. Josef Tumpach. 5 K.
Sv. X. Msgra. Em. Bougauda „*Ježíš Kristus. Důkaz jeho božství*“. Z francíny přeložil Antonín Melka. 90 h.
Sv. XI. P. Victora Cathreina T. J. „*Socialismus*“. Autor, překlad VII. vydání z roku 1898 3 K.
Sv. XII. J. A. Zahma „*Věda a učenci katoličtí*“. Z angl. přeložil ThC. Václav Hazuka. 1 K 50 h.
Sv. XIII. Dra. Ant. Vršátská „*Lichva a úrok ve světle mravouky katolické*“. 1 K 50 h.
Sv. XIV. „*Mimo církev není spásy*“. Studie o nesnášlivosti církve. Napsal Aug. Nicolas. Vyňato ze spisu „*Filosofické studie o křesťanství*“. Dle VII. francouzského vydání přeložil Vojtěch Kameš. 1 K.
Sv. XV. P. Lva z Hammersteinů T. J. „*Od atheismu k plné pravdě (Edgar)*“. Autoris, překlad dle 9. vyd. pořídil A. Svojsík. 2 K 30 h.
Sv. XVI. P. J. Biederlacka T. J. „*Otzáka sociální*“. Přel. Dr. Feid. Beneš. 2 K 50 h.
Sv. XVII. Rudolfa Vrby „*Stávky*“. Několik úvah z bojiště práce s kapitálem. 1 K.
Sv. XVIII. P. Aug. Röslera C. SS. R. „*Pravá a nepravá emancipace žen*“. Přeložil Dr. Josef Tumpach. 60 h.
Sv. XIX. „*Mozek a duše*“. Dr. Št. Pawlicki. Přel. Fr. J. Mergl. 80 h.
Sv. XX. P. Bern. Duhra T. J. „*Bajky o jesuitech*“. Přel. a doplnili Dr. J. Tumpach a Dr. A. Podlaha. S dodatkem „*Co jsou jesuité?*“ P. Josefa Svobody. Ta. J. 12 K 60 h.
Sv. XXI. Dra. R. Špička „*Práce ve světle zjevení Božího*“. 80 h.
Sv. XXII. „*Katolická losofie dějin*“. Napsal L. Leroy, přel. V. Kameš. 80 h.

- Sv. XXIII. „*Několik vynikajících katolických povah z XIX. stol.*“ Napsal L. z Hammersteinů, přeložil professor Jan Kosina. 2 K 30 h.
Sv. XXIV. Dra. J. Sýkory „*Pravost, neporušenost, věrohodnost a příslušná vážnost knih novozákonních vůbec, evangelii pak zláť*“. 1 K 60 h.
Sv. XXV. P. J. A. Krose „*Jak náboženské vyznání působí na mravnost*“. Přeložil Dr. Karel Kašpar. 1 K.
Sv. XXVI. Fr. T. Cámery „*Náboženství a věda*“. Odpověď na Draperovy „Dějiny konfliktů mezi náboženstvím a vědou“. Přel. A. Freer. 4 K 80 h.
Sv. XXVII. „*Východní cirkevní otázka a úkol Rakouska při jejím řešení*“. Napsal prof. Dr. A. Ehrlach. Přel. Dr. K. B. Kašpar 1 K.
Sv. XXVIII. „*Katolická víra dokázána a obhájená slovy a důvody ne-přátel*“. Napsal J. Bottau. Ve výběru z vlaši podává ThC. J. Mergl. K 2:50.
Sv. XXIX. Fr. Tischera „*Heřman hrabě Černin z Chudenic*“. 3 K 50 h.
Sv. XXX. „*O bolesti*“. Msgr. Em. Bougaud, biskup lavalský. Přeložil Ant. Melka. 90 h.
Sv. XXXI. „*Bedřich Nietzsche a jeho filosofie*“. Dr. A. Podlaha. K 1:80.
Sv. XXXII. P. Vavř. Wintery „*Odboj Broumovských*“. 60 h.
Sv. XXXIII. Dra. J. Kachnika „*Dějiny filosofie*“. 4 K 10 h.
Sv. XXXIV. „*Základní nauky církve katolické*, jak je podává a proti moderním blýdům sociálním hájí papež Lev XIII. Z projevů papežových sestavil Dr. Česlav M. Schneider. České vydání pořídil prof. Václav Müller. 4 K 70 h.
Sv. XXXV. Dra. J. Sedláčka „*Úvod do knih Starého Zákona*“. 5 K.
Sv. XXXVI. Prof. Dra. A. Musila „*Od stvoření do potopy*“. 2 K.
Sv. XXXVII. „*Animismus*“. Napsal Dr. A. Borchert, přel. V. Vávra. K 2:25.
Sv. XXXVIII. Dra. A. Soldáta „*Bytová otázka dělnická*“. 1 K 70 h.
Sv. XXXIX. Prof. F. Vacka „*Sociální dějiny české doby starší*“. K 5:90.
Sv. XL. Dra. R. Špačka „*Božství Ježíše Krista*“. Apologicko-dogmatická úvaha. 1 K 30 h.
Sv. XLI. Dra. A. Soldáta „*O jedinosti a nerozlučnosti manželství*“. 2 K.
Sv. XLII. P. Fr. Žák „*O modlitbě prosebné*“. 1 K.
Sv. XLIII. P. A. Špaldaček T. J. „*Člověk a zvíře*“. Sbírka klassických studií o antropomorfistickém pojímání života zvířat. S filosofickým úvodem „*O duši zvířat*“. 1 K 60 h.
Sv. XLIV. Dra. J. Samsoura „*Cirkevní dějiny obecné*“. 13 K 20 h.
Sv. XLV. P. Maryana Morawského „*Večery u jezera Geneského*“, přeložil R. Korec. 1 K 90 h.
Sv. XLVI. „*Spiritismus*“. Dr. Alois Kudrnovský. 4 K 35 h.
Sv. XLVII. „*Biblické zprávy v různém světle*“. I. kniha východu Hebreů z Egypta. Výklady Sedláčkova starozákonného semináře při teol. fakultě c. k. české univerzity v Praze. 2 K 20 h.
Sv. XLVIII. „*Antika a křesťanství*“. Fr. Pohunek. 1 K 25 h.
Sv. XLIX. Dra. Fr. Grivce „*Východní otázka cirkevní*“. Ze slovenského přeložil A. Jašek a F. Jemelka. 65 h.
Sv. L. R. P. Badet „*Ježíš a ženy v evangeliu*“. Dle 5. vydání francouzského se svolením autorovým přeložil František Vaňous. 1 K 80 h.
Sv. LI. Dra. J. Bilczewského, arcibiskupa ve Lvově, „*Eucharistie ve světle nejstarších památek literárních, ikonografických a epigrafických*“. S čet. obrazy. Z polsk. orig. podává Dr. J. Tumpach. 6 K.
Sv. LII. Dra. Fr. Kryšťufka „*Rozluka církve a státu ve Francii*“. 2 K.

- Sv. LIII. Dra. Viléma Stanga „Socialismus a křesťanství“. Z anglického přeloží Ferdinand Romportl. 1 K 70 h.
 Sv. LIV Dra. V. Sandy „Starosemitské náписy“. 2 K 50 h.
 Sv. LV. „Časové otázky paedagogické“. Dr. Josef Kachník. 3 K.
 Sv. LVI. „Zpověď a Eucharistie“. Napsal E. Bougaud, přel. A. Melka K 1:30.
 Sv. LVII. „Apoštоловé slovanští Konstantin-Cyrill a Methoděj“. Napsal Fr. Snopek. 1 K 70 h.
 Sv. LVIII. „Rozlučka církve a státu ve Spojených státech severoamerických, v Brasilii, v Genevě a v Irsku“. Dr. Fr. Kryštůfek. K 1:20.
 Sv. LIX. „Ježíš Kristus jako božský Messiaš a pravý Syn Boží dle synoptikův“. Napsal Dr. Rich Špaček. 1 K 50 h.
 Sv. LX. „O souboji“. Podává P. V. Smolík C. SS. R. Sešít 1.—4.
 Sv. LXI. „Věda a víra ve filosofii středního věku“. Dr. Josef Kratochvíl. 1 K.
 Sv. LXII. „Theosofická společnost a její učení“. Dr. J. Čihák. K 1:50
 Sv. LXIII. Dra. Josefa Slabého „Sion a Město Davidovo ve světle nejnovějších objevů“. 90 h.

Na řadu přijdou: Sv. LXIV. Dra. Josefa Kachníka „Lidské vášně a jich výchova“. — Sv. LXV. Dra. Aloise Soldáta „O válce po právu přirozeném a mezinárodním“. — Sv. LXVI. Josefa Kobosila „Dějiny vychovatelství“. — Dra. K. Statečného „Monismus“. — „Ženská otázka“ od kanovníka Dra. Fr. Reyla. — Dra. V. Hazuky „Mojžiš a Hammurabi“. Srovnávací studie starozákonní. — Dra. Fr. Gabryla „Noëtika“. Z polského podává J. Snižek. — „Vznik soustav planetárních dle teorie Kant-Laplaceovy.“ Úryvek z knihy P. Karla Brauna T. J. „O kosmogonii“. Volně přeložil Cyril Method Hercík. — „Umění viry.“ Napsal Aug. Nicolas, z francouzského podává Fr. Schroller. — P. Coconniera O. S. D. „Hypnotismus“. Přel. Josef Filipi. — „Výbor listů sv. Kateřiny Sienské.“ Podává Dr. K. Vrátný. — „Stručné dějiny křesťanského umění výtvarného se zvláštním zřetelem k zemím českým“ Dra. A. Podlahy (s hojnými obrazy). — „Dějiny staršího pисемниictví křesťanského“ s připojenou antologií. — Aesthetika všeobecná i zvláštní. — Astronomie a mnohé jiné.

